

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

Bakalářská práce

Miloš Roháček

Zbraně a způsob vedení války v egejské době bronzové

Arms and Warfare of the Aegean Warfare

Praha 2013

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc.

Poděkování:

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce prof. PhDr. Janu Bouzkovi, DrSc. za jeho rady, pomoc a podporu při vedení a doc. PhDr. Petrovi Pavúkovi, PhD. za cenné rady, pomoc, ochotu a vstřícnost při konzultacích bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 25. srpna 2013

.....

Miloš Roháček

Klíčová slova (česky)

Egejská oblast, doba bronzová, válka, meč, štít, helma, zbroj, dýka, kopí, šíp.

Klíčová slova (anglicky):

Aegean, Bronze age, war, sword, shield, helmet, armour, dagger, spear, arrow.

Abstrakt (česky)

Cílem této bakalářské práce je přehled zbraní a vedení boje v egejské době bronzové. Autor práce se v jednotlivých kapitolách soustřeďuje na posbírání základních údajů o zbraních a zbrojích z doby bronzové a poté jejich pravděpodobného užívání, včetně vedení války a jejího významu. Práce je kompilačního charakteru a vychází z archeologických poznatků sebraných v odborné literatuře a ikonografických pramenech. Je postupováno podle chronologických období se zaměřením na hlavní lokality tehdejší doby. V závěru autor shrnuje sebrané poznatky.

Abstract (in English):

The aim of this bachelor is a survey of weapons and warfare in the Aegean Bronze Age. The author in each chapter focuses on collecting basic data of weapons and armors from the Bronze Age, and their probable use, including warfare and its significance. The compilation work is based on archaeological evidence collected in the literature and iconographic sources. It is followed by chronological period, focusing on the main locations of that period. In conclusion, the author summarizes the collected knowledge.

OBSAH

1. Předmluva	8
2. Úvod	9
3. Rozdělení zbraní	12
3.1 Ofenzivní zbraně	12
3.2 Defenzivní zbraně	13
4. Raná doba bronzová	15
4.1 Kykládský okruh dýk	15
4.1.1 Typ dýky za zahnutým trnem	15
4.1.2 Typ dýky s otvory bez zahnutého trnu	16
4.1.3 Krátké dýky	16
4.1.4 Dýka s rozšířenou bází čepele a dvěma až čtyřmi otvory pro nýty	17
4.1.5 Široké ploché dýka s řadou otvorů	17
4.1.6 Dýka s úzkou bází čepele	17
4.1.7 Dýky a meče s výrazným středovým žebrem	18
4.2 Krétský okruh dýk	18
4.2.1 Trojúhelníkovité dýky	18
4.2.2 Dlouhé dýky	20
4.3 Trojský okruh dýk	23
5. Střední doba bronzová	24
5.1 Meče	24
5.1.1 Typ A	24
5.1.2 Sekáč	25
5.1.3 Typ B	25
5.2 Kopí	26
5.2.1 Typ I	26
5.2.2 Typ II	26
5.2.3 Kopí z šachtových hrobů	27
5.3 Luk a šípy	27
5.4 Prak	28
5.5 Zbroj	28
5.6 Helmy	28

6. Pozdní doba bronzová	30
6.1 Meče	30
6.1.1 Typ C	30
6.1.2 Typ D	31
6.1.3 Typ F	32
6.1.4 Typ G	32
6.1.5 Naue II	33
6.2 Kopí a oštěpy	34
6.3 Luk a šípy	34
6.4 Štíty	35
6.4.1 Rané egejské štíty	35
6.4.2 Pozdní egejské štíty	36
6.5 Zbroj	36
6.6 Helmy	37
6.7 Náholenice	39
6.8 Válečné vozy	39
7. Způsob vedení boje	41
7.1 Dýky a způsob jejich použití	41
7.2 Luk a jeho použití	42
7.3 Prak a jeho použití	43
7.4 Meče a jejich použití	44
7.5 Kopí a oštěpy a jejich použití	46
7.6 Použití válečných vozů	48
7.7 Způsob a změny ve vedení války	50
8. Závěr	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	54
SEZNAM ZKRATEK	57
SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	57
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	

1. Předmluva

K tématu přivedla autora této práce skutečnost, že na egejskou dobu bronzovou se dosud pohlíží jako na období míru a prosperity. Z hlediska nalezeného zbrojního arzenálu a ikonografie se autor domnívá, že válka a výroba zbraní byla zcela běžnou součástí v životě lidí a celých národů v egejské době bronzové.

V jednotlivých kapitolách autor postupuje nejdříve stručným rozdělením a poté podrobnějším rozbořem zbraní a defenzivní výbavy, přičemž se snaží o chronologickou, popřípadě typologickou posloupnost. Kapitoly o jednotlivých zbraních jsou řazeny za sebou tak, jak se objevovaly a užívaly v EBA, MBA a LBA. Poslední část práce je věnována samotnému způsobu vedení války s detailnějším rozbořem možného užívání tehdejších zbraní. Na závěru stojí úvaha o změnách ve vedení války na konci doby bronzové.

Výběr literatury byl zvolen zejména z mnohdy starších, leč poplatných prací. Série článků a monografií, která na toto téma vznikla, není příliš rozsáhlá a strukturovaná, proto často činilo autorovi této práce problém provést strukturu samotnou. Potíže byly zejména s datací jednotlivých zbraní, která může být sporná. Zvolený způsob citování je dle vzoru *American Journal of Archeology* s poznámkami pod čarou.

2. Úvod

Egejská oblast zahrnuje řeckou pevninu (*doba helladská a mykénská*), Krétu (*doba minojská*), kykladské ostrovy (*doba kykladská*), Troádu (*Troja*) a další části východního Středomoří. Celá doba bronzová se dělí na ranou (*EBA*), střední (*MBA*) a pozdní (*LBA*).¹ Doba bronzová v Egeidě se vyznačovala bohatostí, rozvinutým uměním a myšlením a vyspělostí tehdejších národů a soustřeďovala se zejména kolem ostrova Kréty. Ta ve střední době bronzové ovládala egejské moře, a badatelé se dlouho potýkali s názory o suverénní nadvládě bez jakýchkoli náznaků agrese, násilí a válečného charakteru, který tak promítali do celého tehdejšího období.²

Až se Schliemannovými objevy šachtových hrobů v Mykénách se začalo mluvit o válečné povaze mykénského obyvatelstva, především díky bohaté pohřební výbavě zbraní. Arthur Evans, zkoumající pálác v Knossu,³ byl zprvu přesvědčen o mírumilovnosti minojského obyvatelstva, ale až s odkrytím pohřebiště z poslední fáze, kde nejranější hrob byl datován kolem roku 1400 př. n. l. a kde v mnoha hrobech byl výbavou meč či hrot kopí, se začalo uvažovat o válečném charakteru pozdně minojského obyvatelstva. Později je Hood označil za „*hroby válečníků*“.⁴ Od prvních Evansových objevů a jeho názorů o neválečném charakteru minojského obyvatelstva - *pax minoica*⁵ - se nadále delší dobu válkou v této době nikdo nezabýval, zejména co se týče válečného charakteru Kréty již od začátku doby bronzové.

Problematikou zbraní a zejména mečů se jako jeden z prvních zabýval Karo, který v roce 1930 studoval první egejské meče z mykénského okruhu A šachtových hrobů a typologicky je roztrídil.⁶ Později k mečům napsala zásadní práci Nancy Sandars. V roce 1961 se zabývala ranými Karovými meči,⁷ a v roce 1963 studii doplnila o pozdější⁸ egejské meče.

¹ Bouzek 2010.

² Monks, 115.

³ Evans 1906, 1921.

⁴ Hood 1956, 1971.

⁵ Evans 1928, 79.

⁶ Karo 1930.

⁷ Sandars 1961.

⁸ Sandars 1963.

Její práce jsou dodnes základním kamenem k mečům z egejské doby bronzové. Posledním typem meče z přechodu z doby bronzové do doby železné se zabýval Catling.⁹

Po Sandars od šedesátých let dvacátého století významně vzrostl zájem o válečnictví v Egeidě. Branigan v roce 1967 přišel s článkem o bronzových (respektive měděných) dýkách v EM a typologicky je roztřídil. Došel k závěru, že dýky se hojně používaly již od EM I. Spousta typů přišla jako vliv z východu.¹⁰ Ve stejném roce přišel s podobným článkem o kykladské metalurgii a zbraních Renfrew.¹¹ Stručně v tomtéž roce shrnul kapitolu o egejských zbraních a válečnicích Anthony Snodgrass v knize *Arms and Armour of the Greeks*.¹² Zásadní prací pro výrobu zbraní a metalurgii byla Braniganovana kniha z roku 1974 *Aegean Metalwork of the Early and Middle Bronze Age*, kde upřesnil typologii zbraní a předmětů, rozebral způsoby výroby a lokalizoval je do jednotlivých oblastí.¹³ Srovnání zbraní z egejské doby bronzové a studium jejich vlivů a vztahů s okolním světem sepsal Bouzek v roce 1985 v díle *The Aegean, Anatolia and Europe: Cultural interrelations in the second millenium B. C.*¹⁴ Ikonografií zbraní se v samostatné kapitole zabývala Lyvia Morgan, kde rozebrala zbraně a zbroje na miniaturní pozdně bronzové fresce z ostrova Théra.¹⁵ Kolaps, katastrofu, příchod nového obyvatelstva a změny ve vedení boje na konci doby bronzové se studoval Drews v monografii *The end of the Bronze Age: Changes in warfare and the catastrophe ca. 1200 B.C.* z roku 1993.¹⁶ K posledním významnějším pracím patří experimentální bojová archeologie s egejskými meči, kterou se zabývá Molloy. Přinesl mnoho nových poznatků o používání egejských mečů a samotném vedení boje.¹⁷

Samostatná pojednání o zbraních doby bronzové jsou ve sborníku *Prähistorische Bronzefunde*, kde svými pracemi k egejské době bronzové přispěli Avila studií o kopích¹⁸ a

⁹ Catling 1956, 1961.

¹⁰ Branigan 1967.

¹¹ Renfrew 1967.

¹² Snodgrass 1967.

¹³ Branigan 1974.

¹⁴ Bouzek 1985.

¹⁵ Morgan 1988.

¹⁶ Drew 1993.

¹⁷ Molloy 2010.

¹⁸ Avila 1983.

hrotech šípů, Papadopoulos k pevninským dýkám z pozdní doby bronzové¹⁹ a Kilian-Dirlmeier zpracovala detailnější katalog²⁰ mečů z Egeidy a jihu Balkánu.

¹⁹ Papadopoulos 1998.

²⁰ Kilian-Dirlmeier 1993.

3. Rozdělení zbraní

3.1 Ofenzivní zbraně

Egejská doba bronzová zná útočný arzenál, zahrnující dýky, meče, kopí a oštěpy, luky se šípy a praky. Předměty, které mohly a nemusely sloužit jako zbraně – dvojité sekery a nože – tato práce do válečné výbavy nezahrnuje.

Pro nejranější dobu bronzovou v egejské oblasti byla nejcharakterističtější zbraní dýka.²¹ S krátkým dvojbřítým ostřím byla nalézána ve velkém množství zejména na Krétě.²² Podle statistik z nálezů je zřejmé,²³ že tato dýka měla svůj význam jak v běžném životě, tak v pohřebním rituálu.

Postupem času se čepel dýk prodlužovala a první egejské dlouhé meče se vyvinuly z nich,²⁴ jak je zřejmé z mnoha tvarových i konstrukčních podobností – tzv. typ A. Předlohou jim byly i meče z Východu.²⁵ Další varianta dlouhého meče,²⁶ typ B, byl již o něco kratší s náznaky záštity. Následujícími fázemi meče byly modifikace jílce a záštity, které byly provedeny z potřeby ochrany šermířovy ruky. Rozlišují se dva typy: typ C neboli „*rohatý meč*“,²⁷ kterému u rukojeti vystupují jako záštita dva rohy, a typ D s křížovitou záštitou. Další typy byly více robustní a více uzpůsobeny pro sečné útoky.²⁸ Poslední a pravděpodobně nejdůležitější meč je tzv. Naue II.²⁹

Další útočnou zbraní bylo v egejské oblasti dosti rozšířené kopí a oštěp s kovovým hrotem.³⁰ Nejběžnější typ hrotu kopí byl úzký, listovitého tvaru, s výrazným středovým žebrem a tulejí, kterým se nasouval na ratiště. Přímé archeologické doklady zda-li se jedná o

²¹ Georganas 2010, 306.

²² Georganas 2010, 306.

²³ Branigan 1999, 88.

²⁴ Georganas 2010, 306.

²⁵ Bouzek 1966, 245.

²⁶ Sandars 1961, 17.

²⁷ Sandars 1963, 119, 123.

²⁸ Georganas 2010, 306.

²⁹ Drews 1993, 192; Molloy 2010, 403.

³⁰ Monks 2000, 123.

oštěp (vrhací zbraň) nebo kopí (bodná zbraň) nejsou. O jejich užitné specifikaci informují především ikonografické prameny.³¹

Jednou z nejrozšířenějších zbraní v celé egejské oblasti byl luk. Přestože se nedochoval žádný fyzický důkaz luku, množství hrotů šípů nalezených v celé egejské oblasti ukazuje na luk jako na neodmyslitelnou část minojského a mykénského válečného arzenálu.³² Další velmi rozšířenou střelnou zbraní byl prak. Vyráběl se pravděpodobně z kůže, chybí pro něj hmatatelné důkazy. Jako munice do praku byly užívány oblázky, vypálené kousky hlíny a později i projektily z kovu, zejména z olova.³³ Vlivem sousedních království v Malé Asii se začaly od doby mykénské v Egeidě užívat válečné vozy.³⁴

3.2 Defenzivní zbraně

Minojští a mykénští válečníci byli v bojích chráněni celou škálou defenzivní výbavy, skládající se z helmy, pancíře, náhlenic a štítu. Informace o nich pocházejí z výzkumů, z tabulek s lineárním písmem B, z námětů v nástěnném malířství, na nádobách a špercích.³⁵

Nejrozšířenější helmou byl typ s kančími tesáky. Kromě nich se užívaly i helmy celokovové s lícnicemi po stranách. Některé exempláře obou typů měly na vrcholu chocholy či pouze výstupky.³⁶ Na konci doby bronzové se objevuje kožená helma s rohy pobitá bronzovými cvočky.³⁷

Otázka zbroje a pancíře je složitější. I když je jisté, že existovaly v hojném počtu díky záznamům z tabulek s lineárním písmem B, našel se pouze jeden kus plátové bronzové zbroje.³⁸ V pozdější době se vyskytly dva další typy zbroje, šupinatá zbroj a kožená zbroj pobitá bronzovými cvočky.³⁹

³¹ Georganas 2010, 307.

³² Georganas 2010, 308.

³³ Georganas 2010, 308.

³⁴ Drew 1993.

³⁵ Georganas 2010.

³⁶ Georganas 2010, 309-310.

³⁷ Everson 2004, 37.

³⁸ Georganas 2010, 310.

³⁹ Drews 1993, 174.

V pozdní době bronzové si bojovníci chránili, zejména s pozdější redukcí velikostí štítu, i nohy a k tomu užívali náhlenice. Náhlenice neboli knémidy mohly být buď z kovu, kůže či lněné tkaniny. Ze začátku se používaly jak kovové, tak z organického materiálu. Později se přestaly kovové používat a zůstalo u užívání jen kožených a lněných ve formě jakýchsi legín. Kovové náhlenice se plně vrátily až na konci doby bronzové.⁴⁰

Fyzické pozůstatky štítů z doby bronzové se nedochovaly. Přesto díky ikonografickým pramenům je známo, že byly velmi hojně rozšířené. V raných dobách se užívaly dva hlavní typy: velký obdélníkový štít, tzv. věžovitý a štít ve tvaru čísla osm, stejně velkých rozměrů jako předchozí, nazvaný štít bilobální. Materiálem bylo ve většině případů dřevo, proutí a kůže. Na konci doby bronzové se objevují štíty mnohem menší, buď kulaté nebo obdélníkové.⁴¹

⁴⁰ Georganas 2010, 311.

⁴¹ Drews 1993, 177; Georganas 2010, 312.

4. Raná doba bronzová

Nejvýznamnější zbraní byla dýka. Někteří badatelé se domnívají, že hojně rozšířené bronzové dýky spíše než zbraň představovaly symbol společenského statusu. Dýky měly krátké dvojhrané ostří, občas vyztužené středovým žebrem, dřevěná rukojeť byla nýty připevněna k čepeli.⁴² Podle velkého počtu nalezených dýk Branigan usuzuje, že přes 80% veškerého kovu se zpracovalo při výrobě zbraní.⁴³

Původně se předpokládalo, že zdroje mědi na Krétě dostačovaly ke kovovýrobě v rané době bronzové. S vývojem stavu bádání se objevil zdroj těžení mědi na ostrově Kythnos, kde bylo prokázáno, že sloužil jako primární zdroj mědi v rané době bronzové. Z doby EM III pochází lokalita s pozůstatky pece a tavení kovů Chrysokamino ve východní Krétě.⁴⁴

4.1. Kykladský okruh dýk

Kyklady byly významným centrem rozšíření egejských dýk.⁴⁵ V následujícím zbrojním arzenálu neexistuje striktní rozdělení mezi dýkami nebo potencionálními hroty kopí. Zároveň se zde již objevují „meče“, které mohly být pouze delšími dýkami.

4.1.1 Typ dýky se zahnutým trnem

Rozděluje se na dvě kategorie – s otvory či bez. Jedná se o typ dýky s krátkou čepelí, někdy se středovým žebrem, která má na konci čepele zahnutý trn.⁴⁶

Kategorie bez otvorů (tab. 1, Ia) nachází inspiraci nejspíše v Anatolii a je běžná i na Kypru. Je známý pouze jeden exemplář, který pochází z kultury Keros-Syros. Typ má rovněž paralely v Troádě.⁴⁷

⁴² Peatfield 2008, 87-88.

⁴³ Branigan 1999, 88.

⁴⁴ Hakulin 2004, 3.

⁴⁵ Renfrew 1967, 9-10.

⁴⁶ Renfrew 1967, 10.

⁴⁷ Renfrew 1967, 10.

Typ s otvory (tab. 1, Ib) má dva podlouhlé otvory na konci čepele. Z Kyklad je znám z jednoho nálezu na Amorgu. Jedná se nejspíše o anatolský vliv a objevuje se i v Troádě.⁴⁸

4.1.2 Typ dýky s otvory bez zahnutého trnu

Rozděluje se na čtyři podkategorie.⁴⁹ První je dýka (tab. 1, IIa) se zřetelnými otvory a rozšířenou a zakulacenou bází čepele. Jedná se pravděpodobně o typ kykladského původu, známého z lokality Stavros na Amorgu. Další příklady jsou známy z Levkas a Troády.⁵⁰

Druhou je typ (tab. 1, IIb) s velmi jemným rozšířením kolem uchycení čepele do rukojeti.⁵¹ Je pravděpodobnější, že kvůli podobnosti s anatolským typem lze hledat vliv tohoto typu v Anatolii. Z Kyklad je znám pouze ze dvou příkladů, první z ostrova Amorgos a druhý, s delší čepelí, z Chalandriani na Syru.⁵²

Třetí podkategorie tohoto typu dýky je u báze čepele (tab. 1, IIc) zúžená a posléze rozšířená v trnu. Znána je pouze ze dvou exemplářů z Amorgu.⁵³

Poslední podkategorie (tab. 1, IId) je Renfrewem označena jako různé variace na tento typ. Například forma s až čtyřmi otvory pro přinýtování k rukojeti.⁵⁴

4.1.3. Krátké dýky

Obvykle se jedná o ploché dýky s čepelí kratší než 12 cm. Rozdělují se opět na několik podtříd. Více odpovídají krétskému okruhu, kde budou podrobněji rozebrány.⁵⁵

⁴⁸ Renfrew 1967, 10.

⁴⁹ Renfrew 1967, 10, plate 7.

⁵⁰ Renfrew 1967, 10, plate 7.

⁵¹ Renfrew 1967, 10, plate 7.

⁵² Renfrew 1967, 10, plate 7.

⁵³ Renfrew 1967, 10, plate 7.

⁵⁴ Renfrew 1967, 10.

⁵⁵ Renfrew 1967, 10, plate 7.

4.1.4 Dýka s rozšířenou bází čepele se dvěma až čtyřmi otvory pro nýty

Jedná o velmi obvyklý typ na Kykladách a v celé Egeidě.⁵⁶ Všechny tyto typy mají delší čepel a středové žebro. Dělí se na dvě podkategorie, s rovnou nebo zakulacenou bází čepele.

Rovná báze je velmi častý typ (tab. 1, IVa) známý z Naxu, Amorgu a Mélu. Rozšířil se dále na Krétu a řeckou pevninu. Neexistují paralely v Anatolii. Objevuje se přibližně okolo EC II.

Zakulacená báze čepele je podkategorií (tab. 1, IVb) tohoto typu, který má delší čepel a již se by se dala přirovnat ke krátkému meči. Je znám nález z Amorgu.⁵⁷

4.1.5 Široká plochá dýka s řadou otvorů

Otvory jsou obvykle větší, dýka nemá zašpičatělý hrot a při bázi čepele je mírně rozšířená (tab. 1, V). Renfrew uvádí, že zřejmě patří až do střední doby bronzové. Je známa z Amorgu, Levkas a Seskla. Její výskyt je poměrně častý ve středně minojských nálezech.⁵⁸

4.1.6 Dýka s úzkou bází čepele

Jedná se o podobný typ jako předchozí (tab. 1, VI). Hrot je více zašpičatělý, báze čepele je zúžená a otvory v trnu nejsou v řadě. Tento typ není na Kykladách příliš běžný a je často nacházen v Anatolii a na Kypru.⁵⁹

⁵⁶ Renfrew 1967, 11, plate 7.

⁵⁷ Renfrew 1967, 11, plate 7.

⁵⁸ Renfrew 1967, 11, plate 7.

⁵⁹ Renfrew 1967, 11, plate 7.

4.1.7 Dýky a meče s výrazným středovým žebrem

Délkou čepele by se tyto typy daly považovat za předchůdce egejských dlouhých rapírů ze střední doby bronzové (tab. 1, VII). Renfrew považuje za jejich dalšího předchůdce rovněž typ dýky s rozšířenou bází čepele se dvěma až čtyřmi otvory pro nýty. Je znám z Amorgu, Levkas a jsou běžnější i na Krétě.⁶⁰

V souhrnu kykladských dýk Renfrew uvádí, že nejen na Kykladách, ale i na řecké pevnině a Krétě, se dýky objevily současně. Některé typy mají vliv z Anatólie, některé jsou ryze kykladský vynález. Ostrov Amorgos je nejčastějším místem nálezů.⁶¹

4.2 Krétský okruh dýk

4.2.1 Trojúhelníkovité dýky

Trojúhelníkovité dýky tvoří druhou největší skupinu měděných předmětů na Krétě z EM.⁶² Branigan zaznamenává 91 exemplářů, z nichž 88 pocházelo z Mesary a téměř polovina z nich byla objevena v Hagia Triada.⁶³

Celý soubor byl Braniganem rozdělen na sedm hlavních typů.⁶⁴ Všechny typy má stejně charakteristickou čepel ve tvaru „vavřínového listu“.⁶⁵ Rozdělení se řídí podle Branigan 1967.

Typ I (tab. 2, 1) je charakterizován rovnou bází čepele, dvěma otvory pro nýty a rovným profilem. Je známo kolem 16 exemplářů. Tento typ je datován do EM I-II, nejspíše se vyskytoval již v EM I.⁶⁶

⁶⁰ Renfrew 1967, 11-12, plate 7.

⁶¹ Renfrew 1967, 12.

⁶² Branigan 1967, 230.

⁶³ Branigan 1968.

⁶⁴ Branigan 1967.

⁶⁵ Branigan 1967, 230.

⁶⁶ Branigan 1967, 230-231.

Typ II (tab. 2, 2) je nejběžnější ze všech trojúhelníkovitých dýk. Má dva otvory pro nýty a do U nebo V vytvarovanou bázi čepele. Je známo čtyřicet exemplářů tohoto typu a Branigan považuje tento typ za velmi běžně užívaný. Datování této dýky začíná někdy okolo EM II-III. Dvě dýky tohoto typu byly nalezeny v Mochlu na východě Kréty.⁶⁷

Typ III (tab. 3, A-E) má rovný profil, dva otvory pro nýty a vroubkovanou bázi čepele, nejspíše z důvodu lepšího uchycení do rukojeti. Podle způsobu provedení báze čepele Branigan rozděluje typ dýky III na podvarianty A-E. Branigan dle nálezů usuzuje, že mohla existovat současně s typem II, a proto by se mohla dýka typu III objevit již v EM IIA.⁶⁸

Typ IV (tab. 4, 1) je reprezentován pouze jedním exemplářem z lokality Mochlos. Dýka má široký a krátký trn, který již více usnadňoval přichycení rukojeti. Je datována na konec EM IIB, popřípadě do EM III.⁶⁹

Typ V (tab. 4, 2) je charakterizován lichoběžníkovitým trnem. Má dva nebo tři nýtové otvory. Branigan se domnívá, že typ V, stejně jako IV, již představují modifikace a vylepšení dýky, aby se omezilo poškození čepele. Zároveň má i mírně delší čepel než předchozí. Nejranější datace typu V je kolem EM III.⁷⁰

Typ VI (tab. 4, 3) má vroubkovanou bázi čepele a primitivní středové žebro. Branigan se domnívá, že středové žebro má posilovat prodlouženou čepel. Přibližné datování je do EM IIB.⁷¹

Typ VII (tab. 4, 4) je typem nejpokročilejším. Báze čepele se občas liší, otvory pro nýty jsou dva a má středové žebro, i když čepel zůstává stejně dlouhá.⁷² Mohlo by to znamenat, že Minojci si chtěli ponechat krátkou, ale silnější čepel, která by byla více efektivní v boji.⁷³

⁶⁷ Branigan 1967, 231-232.

⁶⁸ Branigan 1967, 232-233.

⁶⁹ Branigan 1967, 234.

⁷⁰ Branigan 1967, 233-234.

⁷¹ Branigan 1967, 234.

⁷² Branigan 1968, 21-23.

⁷³ Branigan 1967, 234.

4.2.2 Dlouhé dýky

Dlouhá dýka je nejčastější měděný předmět nalézáný v krétských hrobech v rané době bronzové.⁷⁴ Branigan zaznamenává 161 exemplářů.⁷⁵ Dvě třetiny nálezů pochází z Mesary na jihu Kréty a téměř většina se našla v hrobech.⁷⁶ Dlouhé dýky nahradily paralelně existující krátké dýky snad proto, že manipulace při boji s delší čepelí byla účelnější. Branigan je v roce 1967 rozdělil na 14 typů.⁷⁷

Typ I (tab. 5, 1) má rovnou, popřípadě konvexní čepel se zaoblenou bází a dvěma otvory pro nýty. Délka čepele je průměrně 10 cm. Bylo nalezeno sedm exemplářů na Krétě s datováním do EM IA-IIA. Branigan předpokládá inspiraci pro tuto dýku na východě, konkrétně v Byblu. Její varianta se třemi otvory pro nýty byla poměrně běžná na Blízkém Východě, paralely se našly i na Kypru. Tento typ je poměrně častý v západním Středomoří, kam se dostal, jak se domnívá Branigan, přes Krétu.⁷⁸

Typ II (tab. 5, 2) má plochý profil, konkávní hrany a kulatou, rozšířenou bází čepele se dvěma otvory pro nýty, přičemž existují i varianty se třemi nýtovými otvory či žádnými. Je známo 16 exemplářů, nejranější datování se uvádí EM IIB. Její výhodu oproti předchozímu typu spatřuje Branigan v prodloužení čepele, která se tu pohybuje kolem 14 cm. Branigan považuje tento typ spíše za kykladský a předpokládá, že jej Kréta převzala z Kyklad. Stejně tak, dle nálezů, učinila i řecká pevnina, kde se uchytil o trochu později. Do západního Středomoří se rozšířila taktéž kykladským vlivem.⁷⁹

Typ III (tab. 5, 3) má hřebenovitý profil,⁸⁰ již náznak středového žebra, konkávní hrany, zakulacenou bází čepele a mezi dvěma až čtyřmi otvory pro nýty, kde standardem

⁷⁴ Branigan 1967, 211.

⁷⁵ Branigan 1968.

⁷⁶ Branigan 1967, 211.

⁷⁷ Branigan 1967.

⁷⁸ Branigan 1967, 211.

⁷⁹ Branigan 1967, 212-214.

⁸⁰ Branigan 1967, 214-216.

bývají čtyři otvory ve čtvercovém uspořádání. Nejranější exemplář ze Salame je datován do EM I-IIA. Je známo něco přes 23 exemplářů. Délka čepele se pohybuje okolo 8-9 cm, jeden exemplář dosahuje délky až 23 cm. Tento typ je pravděpodobně vliv ze Sýrie, rozšířil se odtud i do Kyklad a Itálie.⁸¹

Typ IV (tab. 5, 4) je dosti podobný typu III. Liší se bází čepele se zubatým výstupkem či zářezem do tvaru U či V. Počet otvorů pro nýty se pohybuje kolem dvou až čtyř. K této inovaci čepele došlo nejspíše z důvodu lepšího uchycení rukojeti k čepeli a Branigan ji považuje za egejský vynález. Je známo kolem 25 exemplářů a typ se objevuje kolem EM IIB.⁸²

Typ V (tab. 6, 1) má již pravé středové žebro a zbraň je výrazně zesílena. Báze čepele je opět do U nebo V. Je známo kolem 24 nalezených dýk, všechny pocházející z Mesary. Typologicky typ V Branigan datuje ne dříve než do EM IIB. Paralely tohoto typu jsou známy jen z nálezů v Egeidě a Branigan jej označuje jako místní výrobek z důvodu potřeby posílení čepele.⁸³

Typ VI (tab. 6, 2) je považována za vývojový stupeň dýky typu III. Má rovněž středové žebro, ale zakulacenou bázi čepele bez zářezu. Datována může být současně s typem III, ačkoli obsahuje již středové žebro. Branigan hledá prototyp tohoto typu na Kykladách, konkrétně díky nalezené dýce typu VI na Naxu.⁸⁴

Typ VII (tab. 6, 3) má mnohem štíhlejší čepel než předchozí typy, což umožnilo až zavedení středového žebra. Tento trend dále pokračoval až k egejským dlouhým mečům. Typ VII má konkávní hrany a zářez na bázi čepele, na které bylo vystouplé středové žebro. Branigan nepředpokládá výskyt tohoto typu až do EM III. Zároveň jej považuje za inspiraci pro typ následující.⁸⁵

⁸¹ Branigan 1967, 219.

⁸² Branigan 1967, 216-218.

⁸³ Branigan 1967, 218.

⁸⁴ Branigan 1967, 218-220.

⁸⁵ Branigan 1967, 220-220.

Typ VIII (tab. 6, 4) obsahuje opět vystouplé středové žebro, ale strany čepele jsou rovné. Báze čepele je zaoblená a není příliš rozšířená. Tento typ zastupují dvě slavné stříbrné čepele z Koumasy. Ze čtyř nalezených pouze jedna dýka může být blíže datovatelná do EM IIA-III. Vliv tohoto typu pravděpodobně přišel ze severní Sýrie nebo Anatolie, odkud se dostaly například i do Itálie. Branigan zmiňuje vztah tohoto typu k pozdějším egejským dlouhým mečům jako jejich předstupeň. Zároveň, jak již bylo jednou poznamenáno, byly i nejspíše inspirací pro předchozí typ dlouhé dýky, typ VII. Ve vztahu k dlouhým mečům Branigan tvrdí, že typ VII nemůže být datován dřív než v EM III.⁸⁶

Typ IX (tab. 7, 1) je další z dýk s konkávními hranami a zářezy na bázi čepele. Je pro něj charakteristické, že středové žebro je v profilu seříznuté. Nalezeno bylo šest dýk na Krétě a jedna na ostrově Syros. Paralely mimo Egeidu nejsou známy. Branigan tento typ datuje jednak do EM IIB, kdy považuje jeho užívání za krátkodobé, a jednak do EM III.⁸⁷

Typ X (tab. 7, 2) má dva až šest otvorů pro nýty a zdařilou dekoraci na čepeli ve formě drážek či žeber, které jsou tak malé, že se nedá uvažovat o jiné funkci než dekorativní. Báze čepele má opět zářez. Jedná se o první typ, který musel být vyroben odléváním. Je známo 14 nálezů, které nelze blíže datovat. Branigan nicméně předpokládá počátek tohoto typu někdy v EM III. Zároveň považuje typ X za minojskou reakci na importovaný vliv typu VIII. Usuzuje, že na konci rané doby minojské byly tyto užívány jako ekvivalent meče a to podobně jako rapír. Přestože nejsou známy paralely mimo Egeidu, dekorace čepele má možnou inspiraci v Byblu, popřípadě v Egyptě.⁸⁸

Typ XI (tab. 8, 1) je téměř shodný s předchozím. Rozdíl je v „patrovém“ středovém žebro, kdy na základní širší žebro je přidáno další, užší. Branigan to vysvětluje tak, že se jedná pouze o experimentální záležitost, což posiluje fakt, že je tento typ zastoupen pouze v jediném nalezeném exempláři.⁸⁹

⁸⁶ Branigan 1967, 220-222.

⁸⁷ Branigan 1967, 222.

⁸⁸ Branigan 1967, 223-224.

⁸⁹ Branigan 1967, 224.

Typ XII (tab. 8, 2) se opět liší variantou středového žebra, kdy okolo samotného žebra jsou drážky jako je tomu u typu X. Branigan to opět považuje za experiment. Je znám pouze jeden exemplář.⁹⁰

Typ XIII (tab. 8, 3) se stejně jako typ poslední trochu liší. Má zakulacenou bázi čepele, tři nýtové otvory, konkávní hrany a zakulacený trn. Provedení tohoto typu se liší od minójské školy, inspirace nejspíše přišla ze Sýrie někdy od EM III do MM IA.⁹¹

Typ XIV (tab. 8, 4) je blízký typu XIII, liší se od něho pouze tím, že nemá trn. Délka čepele je kolem 17 cm. Branigan v tomto vidí minojskou adaptaci importovaného typu XIII ve formě popření trnu. Tento typ se pravděpodobně neobjevil dříve než v EM III.⁹²

4.3 Trojský okruh dýk

Kromě Kréty a Kyklad Branigan umísťuje centrum kovovýroby do Troje. Upozorňuje na jeho nezávislost od západní oblasti egejského moře. Trojská metalurgie byla dle Branigana typická tím, že všechny výrobky byly stejné s drobnými variantními odchylkami. Významnosti dosáhla zejména výroba šperků.⁹³ V pokladu vrstvy Tróje II bylo nalezeno mnoho bronzových dýk a hrotů kopí.⁹⁴ Branigan popisuje nálezy dýk bez trnu.⁹⁵ Blíže se tato práce nebude trojským okruhem zbraní zabývat, pro více informací viz Branigan 1974.

⁹⁰ Branigan 1967, 225.

⁹¹ Branigan 1967, 225-226

⁹² Branigan 1967, 226-227.

⁹³ Branigan 1974, 102.

⁹⁴ Bouzek 2010.

⁹⁵ Branigan 1974, 108.

5. Střední doba bronzová

Kréta měla centrální úlohu v rozšíření kovové výroby do Egeidy ve střední době bronzové. Dochází k nahrazování „arsenikového“ bronzu pravým bronzem. Významným centrem metalurgie se zdá být například palác v Mallii na Krétě.⁹⁶ Kromě dýk, které jsou stále v oblibě, se objevují první egejské meče.⁹⁷

5.1 Meče

5.1.1 Typ A

Spolu s následujícím typem B je tento typ jedním z prvních egejských mečů (obr. 1; tab. 9, 1) a definoval jej (stejně jako typ B) z nálezů v šachtových hrobech Karo.⁹⁸ Nejranější meče tohoto typu pochází z krétského paláce v Mallii a jsou datovány přibližně do MM II (obr. 2).⁹⁹ Tyto meče jsou typické dlouhou úzkou čepelí se středovým žebrem,¹⁰⁰ zaoblenou bází čepele a velmi krátkým trnem. Rukojeť byla připevněna nýty k čepeli.¹⁰¹ Délka čepele je obvykle v rozmezí 70-100 cm.¹⁰² Rozměrově delší exempláře pocházejí z obou okruhů mykénských šachtových hrobů, některé z nich mají zdobený jílec či čepel.¹⁰³ Další známé meče byly nalezeny v krétské jeskyni Arkalokhori a v okolí paláce v Pylu. Molloy uvádí,¹⁰⁴ že některé meče typu A z šachtových hrobů již naznačují, že měly některé charakteristiky jako pozdější meče, konkrétně typy B a C. Své počátky má typ A v ranějších egejských dýkách a v syrských bronzových mečích.¹⁰⁵ Rozšíření tohoto typu meče bylo dál na sever od řecké pevniny,¹⁰⁶ v Albánii, Bulharsku a Rumunsku.

⁹⁶ Hakulin 2004, 3.

⁹⁷ Bouzek 2010, 24.

⁹⁸ Karo 1930.

⁹⁹ Molloy 2010, 404.

¹⁰⁰ Sandars 1961, 17.

¹⁰¹ Sandars 1961, 17.

¹⁰² Molloy 2010, 404.

¹⁰³ Sandars 1961, 17.

¹⁰⁴ Molloy 2010, 404.

¹⁰⁵ Bouzek 1966, 245.

¹⁰⁶ Bouzek 1985, 30, 37.

5.1.2 Sekáč

Pojmenovaný byl badatelem Fortenberrym, podle kterého se v anglosaské literatuře nazývá *Schlachtmesser* (tab. 9, 3; tab. 10).¹⁰⁷ Je současný s mečem typu A a je známo kolem 26 exemplářů z řecké pevniny, zejména z šachtových hrobů v Mykénách. Jedná se meč s jedním ostřím, který se tvarem podobá mačetě.¹⁰⁸ Délka čepele se pohybuje v průměru od 35 do 55 cm,¹⁰⁹ některé dosahují až 70 cm. Rozdělují se na dva typy. Starší typ I má zakulacenou, na konci zašpičatělou čepel. Rukojeť je tvořena celým trnem, který byl obložen organickým potahem. Druhá, mladší varianta, typ II, má pevnou rukojeť a na konci čepele poutko. Tyto zbraně nemají žádné předchůdce ani pokračovatele.¹¹⁰

5.1.3 Typ B

Typ B je kratší než typ A,¹¹¹ je masivnější s trojúhelníkovitou záštitou a delším trnem, ve kterém je několik otvorů pro nýty (obr. 3; tab. 9, 2). Obvykle bylo přidáno i středové žebro. Délka zbraně se pohybuje od 30 do 55 cm.¹¹² Tyto meče střední délky spíše připomínají některé krétské dýky,¹¹³ ve kterých Sandars hledá vzor pro tento typ meče. Typ B se objevil někdy okolo MH II.¹¹⁴ Sandars jej považuje spíše za záležitost pevninského Řecka,¹¹⁵ zatímco meče typu A se více vyskytovaly na Krétě.

¹⁰⁷ Fortenberry 1990, 185-86.

¹⁰⁸ Molloy 2010, 404.

¹⁰⁹ Molloy 2006.

¹¹⁰ Molloy 2010, 404.

¹¹¹ Sandars 1961, 17.

¹¹² Molloy 2010, 406.

¹¹³ Sandars 1961, 23.

¹¹⁴ Molloy 2010.

¹¹⁵ Sandars 1961.

5.2 Kopí

Kopí bylo hojně používanou zbraní v době bronzové. Harding uvádí, že kopí bylo zavedeno v oblasti egejského moře kolem roku 2000 př. n. l.¹¹⁶ Bouzek upřesňuje, že první kopí s tulejí se v Egeidě datují kolem MH nebo MM III,¹¹⁷ hroty jsou dlouhé a mají i dlouhou tulej, jsou známy paralely v Anatolii i na Kavkazu. Kopí mohou být i starší, Branigan uvádí, že některé čepele dýk mohly sloužit i jako hroty kopí. Nálezy Branigan rozděluje do dvou typů.¹¹⁸

5.2.1 Typ I

Má ploché ostří se zakřivením obrysu a malou čtvercovou záštitou při bázi hrotu. V dolní polovině listu je rozmístěno mezi dvěma až pěti otvory, skrze které se hrot připevňoval k ratišti. Typ I je datován od EM I do MM I.¹¹⁹

5.2.2 Typ II

Hroty kopí jsou podobné typu I, ale jsou datovány o něco později, do období MM I-II. Hrany čepele hrotu jsou v horní i dolní části rovné a nikoli zakřivené jako u typu I. Stejně jako mnoho dýk, hroty typu II mají středové žebro pro vyztužení hrotu, které probíhá od poloviny čepele až ke špičce. Přidání středového žebra může naznačovat, že typ II se vyvinul z typu I. Branigan konstatuje, že tyto exempláře mají jen dva otvory pro upevnění, na rozdíl od několika typů I.¹²⁰

¹¹⁶ Harding 2004, 162.

¹¹⁷ Bouzek 1985, 41.

¹¹⁸ Branigan 1968.

¹¹⁹ Branigan 1968, 28-29.

¹²⁰ Branigan 1968, 28-29.

5.2.3 Kopí ze šachtových hrobů

Nejvíce obvyklý typ již skutečného kopí se zašpičatělým úzkým hrotem s tulejí a středovým žebrem (obr. 4).¹²¹ Hrot i tulej jsou přibližně stejné délky. Některé nejranější exempláře byly dlouhé až 50 cm. Hrot mohl být zajištěn na ratišti kovovým límečkem, stejně jako nýty.¹²² Tyto hroty kopí byly hojně nalézány v šachtových hrobech v Mykénách a v „*hrobech válečníků*“ na Krétě.¹²³ Podle vyobrazení tyto byly oštěpy poměrně dlouhé.¹²⁴

Kopí byla nalezena v šachtových hrobech ve velmi malém počtu.¹²⁵ Kromě velkých a dlouhých hlav byly v hrobech nalézány i menší hlavice. O těch se uvažuje, že mohly sloužit jako vrhací oštěp díky svému menšímu rozměru.¹²⁶

5.3 Luk a šípy

Z vyobrazení známe jednoduchý luk vyrobený z jednoho kusu dřeva. V šachtových hrobech se našla spousta hrotů šípů, vyrobených z pazourku, některé z obsidiánu, stejně jako i z bronzu. Všechny hroty ze všech třech typů materiálu jsou podobně tvarované a téměř ploché. Exempláře z pazourku jsou mistrovské kusy, pečlivě tvarované.¹²⁷ V šachtovém hrobě IV se našlo pohromadě kolem 35 kusů, nejspíše tam byl i luk. Zašpičatělý hrot má po stranách háčky pro zachycení.¹²⁸ Pazourek pochází nejspíše z Egypta,¹²⁹ obsidián z kykladského ostrova Mélu.

¹²¹ Morgan 1988, 106.

¹²² Georganas 2010, 307.

¹²³ Karo 1930.

¹²⁴ Snodgrass 1967, 17.

¹²⁵ Karo 1930.

¹²⁶ Avila 1983.

¹²⁷ Snodgrass 1967, 17.

¹²⁸ Irving – Tsountas 1897, 206.

¹²⁹ Snodgrass 1967, 17.

5.4 Prak

Ruční prak jako zbraň se skládá ze dvou částí. Závěsu, pravděpodobně vyrobeného z kůže, a projektilu, nejčastěji kamenného.¹³⁰ Závěs byl vyráběn z kůže podléhající zkáze, což může vysvětlovat jeho absenci v archeologických nálezech. Jeden konec řemene praku byl uvázaný a tvořil uzel, který poskytoval praku švih. Projektil se ukládal do kapsy na řemínku.¹³¹

Projektily užívanými do praků byly často oblázky. Z toho důvodu jsou často omylem opomíjeny v archeologických nálezech. Prakové kameny byly nalezeny například v lokalitě Pseira, na ostrově u severního pobřeží Kréty v zátocě Mirabello. Tyto prakové kameny byly datovány podle kontextu do MM II-III.¹³²

5.5 Zbroj

V šachtových hrobech byly nalezeny tři exempláře tenkých prsních plátů vyrobených ze zlata. Snodgrass ovšem uvádí, že sloužily spíše k ceremoniálním a dekoračním účelům, než ke skutečnému použití v boji. Kromě toho se v šachtovém hrobu V našel malý kousek lněné tkaniny a usuzuje se, že mohl být součástí obranného korsetu. V šachtovém hrobu IV bylo nalezeno více než čtyřicet malých bronzových disků s otvory pro připevnění. Nejspíše se jednalo o zbroj použitelnou pro boj.¹³³

5.6 Helmy

Nejběžnějším typem helmy v egejské době byl typ přilby pokrytý kančími tesáky (obr. 5). Tento typ byl dosud nalezen ve více než padesáti hrobech.¹³⁴ Helma s kančími zuby byla čapka z měkkého materiálu obložená několika řadami kančích zubů přivázaných koženými řemeny. Je vyobrazena na mnoha uměleckých výjevech až do pozdní doby

¹³⁰ Gonen 1975, 42.

¹³¹ Korfmann 1971, 37-38.

¹³² Betancourt – Davaras 1999, 81-82.

¹³³ Snodgrass 1967, 18.

¹³⁴ Everson 2004, 5.

bronzové. Podle Snodgrasse musela symbolizovat i určitou loveckou zdatnost, protože na jednu helmu muselo být zabito třicet až čtyřicet kanců.¹³⁵ Helma s kančími kly se objevila v Řecku někdy ve střední době bronzové,¹³⁶ na minojské Krétě se objevuje spíše sporadicky.

¹³⁵ Snodgrass 1967, 18.

¹³⁶ Snodgrass 1967, 19.

6. Pozdní doba bronzová

Pozdní doba bronzová je znakem mykénské kultury, kde obyvatelstvo bylo již řecké. O bohatosti a bojovnosti tehdejších vládců svědčí zejména nálezy z šachtových hrobů v Mykénách.¹³⁷ Mykénská města¹³⁸ byla centry moci až do konce tohoto období. Došlo k velkému rozvoji zbrojení, kdy se objevili typy nových mečů,¹³⁹ štítů,¹⁴⁰ kovových pancířů a částí zbroje, stejně tak i se objevily i válečné vozy.¹⁴¹

Konec doby bronzové patří do období, kdy mykénská moc upadá následkem sérií katastrof, které zničily většinu paláců na řecké pevnině. Do tohoto období spadá hlavní skupina tabulek s lineárním písmem B z paláce v Pylu. Datovány jsou do období velmi krátce před zničením paláce okolo 1200 př. n. l.. Obsahovaly ohromné množství kovových předmětů, nástrojů a zbraní, většinou poničených či nedokončených, posbíraných nejspíše pro recyklaci. Svědčí zřejmě o jakési krizi.¹⁴² Zbraně, zbroj i válečné vedení prošly značnou změnou, nejspíše to souvisí s příchodem nového obyvatelstva.¹⁴³

6.1 Meče

6.1.1 Typ C

Kolem LH/LM II-IIIa je objevuje nový typ meče,¹⁴⁴ typ C neboli také „*rohatý meč*“,¹⁴⁵ nazvaný podle dvou rohů tvořících záštitu (obr. 6; tab. 9, 4). Sandars uvádí,¹⁴⁶ že tato zbraň převzala nejlepší prvky z obou předchozích typů z MBA a nahradila typ meče A. Má

¹³⁷ Karo 1930.

¹³⁸ Bouzek 2010.

¹³⁹ Sandars 1963.

¹⁴⁰ Bouzek 1985.

¹⁴¹ Snodgrass 1967.

¹⁴² Snodgrass 1967, 27.

¹⁴³ Drews 1993.

¹⁴⁴ Molloy 2010, 406.

¹⁴⁵ Sandars 1963.

¹⁴⁶ Sandars 1963, 119.

štíhlou čepel,¹⁴⁷ která se směrem dolů k zástitě rozšiřuje, středové žebro a rohatou zástitu na ochranu ruky. Trn s otvory pro nýty je delší než u předchozího typu B. Tyto zbraně jsou dlouhé, přibližně kolem 60-70 cm.¹⁴⁸ Kromě Egeidy,¹⁴⁹ kde byly hojně nalézány ve funerálním kontextu v Argolidě a na Krétě, byly nalézány v Palestině a Bulharsku.¹⁵⁰ Jejich rozšíření a vliv na Balkáně byl poměrně hojný.¹⁵¹ Sandars rozděluje dál tento meč na varianty Ci a Cii. Tato práce se těmito variantami zabývat nebude, více informací o mečích typu C viz Sandars 1963.

6.1.2 Typ D

Typ D je o něco starší než typ předchozí,¹⁵² objevil se v LH II (obr. 7, tab. 9, 5-6). Je současný s typem C,¹⁵³ liší se zejména v provedení jílice. Nazývá se „*cruciform sword*“ a dělí se opět na varianty Di a Dii,¹⁵⁴ ale na rozdíl od typu C je to rozdělení typologické i chronologické. Délka čepelě typu Di je obvykle kolem 60 až 70 cm,¹⁵⁵ má znatelné středové žebro a obsahuje většinou dva otvory pro nýty umístěné nízko na čepeli. I tento typ se rozšířil na Balkáně.¹⁵⁶

Dii má jílec do tvaru písmena T,¹⁵⁷ kde na konci bylo umístěno jablko a středové žebro se vytratilo. Byl poměrně kratší než typ Di nebo typ meče C.¹⁵⁸ Délka čepelě se pohybovala okolo 35 až 45 cm. Je datován ne dříve než v LH IIIA2.¹⁵⁹

Snodgrass se domnívá,¹⁶⁰ že původ tohoto typu pochází ze starší minojské dýky a může být přímo minojského původu.

¹⁴⁷ Sandars 1963.

¹⁴⁸ Molloy 2010, 406.

¹⁴⁹ Molloy 2010, 407.

¹⁵⁰ Sandars 1963, 119.

¹⁵¹ Bouzek 1985, 30, 37.

¹⁵² Molloy 2010, 405.

¹⁵³ Molloy 2010, 407.

¹⁵⁴ Sandars 1963, 123.

¹⁵⁵ Sandars 1963, 123.

¹⁵⁶ Bouzek 1985, 31, 37.

¹⁵⁷ Sandars 1963, 130.

¹⁵⁸ Molloy 2010, 408.

¹⁵⁹ Molloy 2010, 405.

¹⁶⁰ Snodgrass 1967, 22.

6.1.3 Typ F

Typ F se opět rozděluje na podkategorie Fi a Fii kde první se vyskytuje spíše sporadicky a je dosti podobná druhé (obr. 8; tab. 9, 7). Podkategorie Fii je nejdříve datována do LH IIIA2.¹⁶¹ Fortenberry uvádí více než čtyřicet nalezených kusů.¹⁶² Sandars sleduje vývoj k typu F od typu D a typu E.¹⁶³ Typ E tato práce vynechává, více o tomto typu viz Sandars 1963. Sandars poukazuje,¹⁶⁴ že rané třinácté století inklinuje k meči, který má více dlouhou a širokou čepel s kulatější špičkou než typy předchozí a jílec do tvaru T stejně jako typ meče D. Kromě toho mizí záštita. Délka čepele obvykle nepřesáhne půl metru.¹⁶⁵ Jsou známy exempláře z Kréty, Epiru a Albánie.¹⁶⁶

6.1.4 Typ G

Typ G je nástupcem typu C,¹⁶⁷ rozděluje se opět na dvě typologické podkategorie Gi a Gii (obr. 9; tab. 9, 9-10). Zásadní rozpoznávací charakteristikou je záštita,¹⁶⁸ tvořená hákovitě zakončenými rohy směrem ke špičce, neboli „*quillons*“. Zůstává středové žebro,¹⁶⁹ jílec je tvarován do T a zakončený jablkem, ale není to striktní pravidlo u všech typů G. Gi se objevuje v LH IIIA2-C a dál nepokračuje,¹⁷⁰ Gii nahrazuje v LH IIIC předchozí typ.

Podkategorie Gii je známa dosavadně jen asi v pěti exemplářích.¹⁷¹ Charakteristické jsou jílcem, který je podobný typu meče Fii,¹⁷² jablkem na konci jílice ve tvaru T a zejména ve středu zúženou čepelí meče.

¹⁶¹ Molloy 2010, 408.

¹⁶² Fortenberry 1990.

¹⁶³ Sandars 1963, 133.

¹⁶⁴ Molloy 2010, 408.

¹⁶⁵ Sandars 1963.

¹⁶⁶ Molloy 2010, 409.

¹⁶⁷ Molloy 2010, 409.

¹⁶⁸ Sandars 1963, 139.

¹⁶⁹ Molloy 2010, 409.

¹⁷⁰ Molloy 2010, 405, 409.

¹⁷¹ Fortenberry 1990.

¹⁷² Molloy 2010, 409, 406.

6.1.5 Naue II

Snodgrass uvádí meč Naue II (obr. 10; tab. 9, 10) jako nejúspěšnější meč,¹⁷³ který byl standardizován a masově produkován a který přešel v užívání i do doby železné. V jedenáctém století před naším letopočtem už to byl prakticky jediný používaný meč v Egeidě a na Předním Východě.¹⁷⁴ V německé literatuře se nazývá „*Griffzungenschwer*“.¹⁷⁵ Je nalézán po celé Evropě. Nejzachovalejší a nejpočetnější nálezy pochází se střední Evropy. Bouzek uvádí užívání tohoto typu meče od Skandinávie po Itálii a východní Středomoří, od Francie přes západní Ukrajinu až po Rusko (obr. 11). Ve východním Středomoří se dál rozšiřoval, jak sledoval cestu pohybu mořských národů. V Řecku se tyto meče objevily v době těsně před pádem paláců.¹⁷⁶ Používal se téměř až do sedmého století př. n. l.¹⁷⁷

Naue II má trn v jílcí, jablko do tvaru T zmizelo. Meč je kratší než nejranější egejské meče, jeho délka¹⁷⁸ se obvykle pohybuje okolo 70 cm a má ve středu zúženou čepel. Vespuďu u začátku samotné čepele rukojeť vystupuje do trojúhelníkové záštity, která je o trochu širší než samotná čepel a jílec měl přinýtováno organické obložení.¹⁷⁹ Poprvé se objevuje okolo LH III B 2.¹⁸⁰ Pochází pravděpodobně z jihovýchodní části centrální Evropy,¹⁸¹ jedná se tedy o evropský vynález, který se dostal do Egeidy. Drews upřesňuje místo meče Naue II do oblasti od východních Alp po Karpatsko,¹⁸² exempláře z Rakouska a Maďarska známé jako podtypy „*Sprockhoff Ia*“, jsou datovány již do 1450 př. n. l..

¹⁷³ Snodgrass 1967, 28-29.

¹⁷⁴ Drews 1993, 194.

¹⁷⁵ Drews 1993, 193.

¹⁷⁶ Bouzek 2010, 45, 49.

¹⁷⁷ Drews 1993, 194.

¹⁷⁸ Drews 1993, 193.

¹⁷⁹ Snodgrass 1967, 29.

¹⁸⁰ Bouzek 1985, 124.

¹⁸¹ Bouzek 1985, 132.

¹⁸² Drews 1993, 195.

6.2 Kopí a oštěpy

Ještě ve střední době mykénské se nadále užívaly úzké listovité hroty kopí s tulejí, které se dále udržely v různých variacích až do pozdní doby mykénské. Od LH IIIA se začínají objevovat i kratší hroty s kratší tulejí. Jejich výskyt pokračoval paralelně s delšími typy hrotů až do začátku doby železné.¹⁸³ Vývoj k menšímu hrotu prochází podobnou cestou jako meč Naue II, kdy dochází k redukci dlouhého hrotu a mizí i ozdobné ornamenty. I nadále, nehledě na velikost kopí či oštěpu, se výrobci drží typového vzoru, kdy hrot má listovitý tvar a výrazné středové žebro. Podobně jako u meče i zde jsou paralely se střední Evropou, konkrétně se jedná o hroty kopí plamenovitého tvaru.¹⁸⁴

Podle miniaturní fresky z Akrotiri na Théře se délka ratiště a celého kopí pohybovala od dvou až tří metrů. Rozměrově byla shodná nebo převyšovala výšku dospělého muže.¹⁸⁵

6.3 Luk a šípy

V Mykénách v roce 1985 našel Dr. Tsountas v komorové hrobce dvanáct bronzových hrotů šípů,¹⁸⁶ přestože se nadále užívaly i obsidiánové.

V palácovém období bylo zaznamenáno na tabulkách velké množství šípů, záznamy hovoří o počtu okolo 8640 hrotů šípů, z nichž mnoho bylo nalezeno *in situ*. Zároveň se dochoval společně s hroty i záznam o kozím rohu na tabulkách s lineárním písmem B. Minojci v tomto období užívali skládací luk, kde jako spojovací materiál sloužil roh. Evans spojuje tyto tabulky s pověstnými krétskými lučištníky.¹⁸⁷

Pro lučištnictví na konci pozdní doby bronzové je méně důkazů. Mykéňané přejali hrot šípu s velkou čepelí a úzkým trnem, který se zasazoval do konce ratiště. Některé exempláře mají místo trnu tulej. Tento vliv přišel nejspíše z Malé Asie. I tak trojúhelníkovité a ploché hroty šípů z předchozích dob úplně nezmizely a nadále zůstaly v užívání, nyní již

¹⁸³ Avila 1983, tafel 63.

¹⁸⁴ Snodgrass 1967, 29.

¹⁸⁵ Morgan 1988, 106.

¹⁸⁶ Irving – Tsountas 1897, 206.

¹⁸⁷ Snodgrass 1967, 23.

většinou vyráběné z bronzu.¹⁸⁸ Příležitostně měly šípy podélnou linii ve středu jako středové žebro pro zesílení zašpičatělého hrotu.¹⁸⁹

Prak byl i nadále v užívání.¹⁹⁰ Kromě oblázků se v pozdní době bronzové používalo i olověných projektilů.¹⁹¹

6.4 Štíty

6.4.1 Rané egejské štíty

Rané egejské štíty se datují od 17. do 13. stol. př. n. l.. Jsou dvojího základního typu. Velký bilobální štít (obr. 12), který se více objevuje v ikonografii a náboženských scénách, má tvar arabské číslice osm. Druhý typ, takzvaný věžovitý štít (obr. 12), se objevuje pouze v bitevních scénách. Je obdélníkovitého či oválného tvaru. Bilobální štít má dlouhou tradici na Krétě, věžovitý je záležitostí pevniny. Oba štíty jsou široké a vysoké a obvykle chrání válečníka od hlavy až k patě. Byly s největší pravděpodobností vyrobeny z několika vrstev hovězí kůže na proutěné konstrukci. Mohly být vyztuženy i dřevem a kovem.¹⁹² Oba typy štítů mohly být i ve zmenšených verzích, avšak mohlo se jednat o varianty anatolské. Nosily se pomocí připevněných kožených řemenů přes rameno.¹⁹³ V palácovém období věžovitý štít byl stále rozšířen a používán stejně jako štít bilobální. Navíc bilobální štít se, dle dobových vyobrazení, užíval kromě náboženských obřadů i jako čistě dekorační záležitost. Štíty chybí v záznamech z tabulek s lineárním písmem B.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Snodgrass 1967, 29-30.

¹⁸⁹ Gonen 1975, 53.

¹⁹⁰ Snodgrass 1967, 30.

¹⁹¹ Georganas 2010, 308.

¹⁹² Georganas 2010, 311.

¹⁹³ Bouzek 1985, 93.

¹⁹⁴ Snodgrass 1967, 26.

6.4.2 Pozdně egejské štíty

Oba ranější typy štítů zmizely z užívání ve 13. stol. př. n. l.,¹⁹⁵ i když Drews uvádí, že bilobální štít mohl být používán až do LH IIIB. Nově používané štíty nejlépe zachycuje malba na váze s bojovníky z LH IIIC (obr. 20).¹⁹⁶ Jedná se o mnohem menší jednoruční štít, který se začal užívat někdy okolo LH IIIB2. O tom jak vypadal, je známo pouze z vyobrazení. Je kulatého tvaru a podle rekonstrukce (obr. 13), kterou provedl Molloy, většina těchto štítů měřila průměrně 40 až 70 cm.¹⁹⁷ Kulatý tvar není pravidlem, kromě nich je i několik nekanonických tvarů, například kulatý s dolním výřezem ve tvaru V, nebo elipsovité tvar, popřípadě i zmenšená verze bilobálního štítu. Snodgrass uvádí, že tyto štíty, stejně jako jejich předchůdci, musely být vyrobeny z kůže, ovšem tyto mají s největší pravděpodobností kovové doplňky ve formě větších bronzových disků, někdy i s vystouplým hrotem. Tyto ostré disky se příležitostně nacházely v pozdně mykénských hrobech.¹⁹⁸ Paralely tohoto štítu mohly být v chetitských štítech, štítech mořských národů a na Kypru.¹⁹⁹ Jejich užití se stalo mnohem častější v nadcházející době železné.²⁰⁰

6.5 Zbroj

Nejnámějším kusem zbroje v celku je nález z hrobu válečníka v lokalitě Dendra nedaleko od Mykén (obr. 14). Nález se uskutečnil roku 1960 a odhalil kompletní plátovou zbroj z bronzu zvanou kyrys. Sestává z předního a zadního velkého plátu, který chrání kompletně válečnickovo břicho a záda. Do těchto hlavních velkých kusů jsou připevněny další menší pláty. Krk bojovníka chrání nákrčník. Kolem ramen jsou chrániče sestavené z několika částí. Složené vodorovné pláty chrání bojovníkova stehna a tvoří jakousi sukni. Datuje se přibližně do poloviny 15. stol. př. n. l..²⁰¹

¹⁹⁵ Drews 1993, 178.

¹⁹⁶ Bouzek 1985, 95.

¹⁹⁷ Molloy 2010, 411.

¹⁹⁸ Snodgrass 1967, 32.

¹⁹⁹ Bouzek 1985, 95.

²⁰⁰ Bouzek 1985, 97.

²⁰¹ Snodgrass 1967, 24.

Z hrobu poblíž minojského paláce ve Faistu na Krétě pochází podobné pláty pro zbroj jako v Dendře.²⁰² Nález je datován do raného čtrnáctého století. Tabulky z Knossu obsahují obrázky podobných zbrojí. V tehdejší paláci bylo ve zbrojnicích skladováno velké množství plátů pro tento druh zbroje.²⁰³

Ke konci doby bronzové se plátová zbroj přestala užívat. Snodgrass uvádí důvody, které mohly vést k tomuto kroku, nejspíše to byly změny ve způsobu vedení války, koncentrace na peší vojsko a mobilnější způsob boje.²⁰⁴

Nově používanou zbroj na konci pozdní doby bronzové můžeme rekonstruovat z mykénské vázy s bojovníky z LH III C (obr. 20). Bojovníci mají oblečeny nekovové ochrany těla, jakési krunýře či vesty z hladké či šupinaté kůže.²⁰⁵ K tomu mají sukni s bílými kruhy, nejspíše se jedná kovové disky. Tento typ ochranného pancíře byl v té době běžně užíván. Předpokládá se, že se objevil a začal používat někdy před 1200 př. n. l. Jediný fyzický pozůstatek tohoto typu byl nalezen v hrobě z 12. stol. před. n. l. v Kallithea v Acháji. Zde byly nalezeny dlouhé, reliéfně zdobené bronzové proužky, nejspíše ty samé, které se připevňovaly na zbroj.²⁰⁶

6.6 Helmy

Helmy té doby, jak ukazuje Morgan na miniaturní fresce ze Západního domu na Théře, jsou kónického tvaru a vyrobeny z proužků kůže spolu s kančími zuby rozličnými způsoby. Jak Morgan poukazuje, žádná helma není stejná jako druhá. Vyobrazení často také zobrazují různé rohy, chocholy a další aplikace.²⁰⁷

Hrob z Dendry také obsahoval kančí kly z helmy,²⁰⁸ helma ovšem měla i dvě bronzové lícnice. V této době se poprvé objevuje helma celá vyrobená z bronzu.²⁰⁹

²⁰² Snodgrass 1967, 25.

²⁰³ Snodgrass 1967, 25.

²⁰⁴ Snodgrass 1967, 30.

²⁰⁵ Drews 1993, 174.

²⁰⁶ Snodgrass 1967, 30.

²⁰⁷ Morgan 1988, 109-115.

²⁰⁸ Snodgrass 1967, 25

²⁰⁹ Snodgrass 1967, 21

Hrob válečníka z Knóssu vydal helmu, která má téměř identický tvar jako helmy s kančími kly, vyrobená je ale již celá z bronzu a má oddělitelné lícnice. Kov je tenký a lehký. Předpokládá se, že uvnitř byla podšívka či vložka z měkkého materiálu.²¹⁰

Helmy s kančími kly se stále používaly v pozdějším období pozdní doby bronzové.²¹¹ Na bojové fresce z paláce v Pylu jsou vyobrazeni bojující mykénští válečníci s kančími helmami,²¹² avšak jejich typ se již odlišný. Četná vyobrazení zejména v Knóssu ukazují, že jejich tvar je podobný, ale z jiného materiálu. Snodgrass uvádí jako nejjasnější příklad vyobrazení na váze z Isopaty poblíž Knóssu, které pravděpodobně naznačuje helmu z proužků kůže doplněnou vycpávkami z měkkého materiálu a lícnicemi. Mnoho helem z té doby korunuje na vrcholu poměrně propracovaný vysoký hřeben.²¹³

Dalším příkladem helmy je vcelku pokročilejší helma s lícnicemi z Hagia Triada na výjevu boxerského souboje. Snodgrass podotýká, že helma tohoto typu není vyobrazována ve válečném kontextu a jen těžko mohla být vyrobena z kovu.²¹⁴

Helmy na konci doby bronzové prošly razantní změnou stejně jako zbytek ostatní zbroje.²¹⁵ Známý jsou z vyobrazení na tabulkách s lineárním písmem B z Pylu. Jejich záznam je ovšem velmi schematický. Lepší doklad tehdejší ochrany hlavy je znám z nástěnného malířství. Jako ostatní zbroje i tehdejší helmy se zdají být z nekovového materiálu. Podle vázy s bojovníky z Mykén helmy mají vystouplý límec na obou stranách, podobně jako dnešní lovecká čapka, a jsou pobité malými, nejspíše kovovými cvočky. Některé mají nahoře vystouplý kónický roh nebo špičku a z čela jim vystupují rohy.²¹⁶

Helmy s kančími kly ojediněle přežily do užívání v i této době, jak ukazují doklady z hrobu v Kallithiea.²¹⁷

²¹⁰ Snodgrass 1967, 26

²¹¹ Snodgrass 1967, 26

²¹² Drews 1993, 140, 141

²¹³ Snodgrass 1967, 26.

²¹⁴ Snodgrass 1967, 26.

²¹⁵ Snodgrass 1967, 31.

²¹⁶ Snodgrass 1967, 31.

²¹⁷ Snodgrass 1967, 32.

6.7 Náhlenice

Z hrobu v Dendře pochází i jeden z nejranějších exemplářů náhlenic.²¹⁸ Byly vyrobeny z tenkého bronzového plátu a obaleny lněnou tkaninou a kůží. Jsou 32,5 cm dlouhé a 8 cm široké a chránily nohy od kolene po kotník.²¹⁹

Kromě tohoto ojedinělého nálezu kovových náhlenic se zdá, že většina bojovníků si chránila nohy jakousi formou legín.²²⁰ Nejspíše byly z organického materiálu, obvykle černé barvy s bílým připevňovacím páskem nahoře. Z nástěnných fresek jsou známy legíny od kolene po kotník, většinou byly přivázány proužky kůže u kotníku a pod kolenem. Tyto fresky jsou datovány do období LH III A - B. Použití kovu se zde vylučuje.²²¹

V LH III se přestávají užívat velké štíty a náhlenice začínají být mnohem důležitější kvůli nástupu menších štítů a tudíž odhalení bojovníkových nohou. Vyobrazení z LH III C ukazují podobné náhlenice jako z LH III A-B, pouze bývaly kratší a více stylizované.²²² Z této doby se dochovalo jen několik párů kovových náhlenic,²²³ jeden pár se našel v hrobě v Kallithea (obr. 15) ve stejném hrobě, jako se našlo bronzové pobití zbroje. Náhlenice jsou elipsového tvaru z tepaného bronzu. Další pár se našel v hrobě v Enkomi na Kypru. Kypr byl pod silným mykénským vlivem, zejména kvůli bohatým ložiskům mědi.²²⁴ Další nález bronzových kotníkových chráničů pochází z hrobu v Mykénách.²²⁵

6.8 Válečné vozy

Výskyt a použití vozů v Řecku je otázkou samotného použití kvůli jeho hornatému terénu.²²⁶ Pravděpodobně to byl symbol prestiže. Dodnes nebyl žádný fyzický pozůstatek

²¹⁸ Snodgrass 1967, 25.

²¹⁹ Everson 2004, 22.

²²⁰ Snodgrass 1967, 31.

²²¹ Bouzek 1985, 113.

²²² Bouzek 1985, 113.

²²³ Snodgrass 1967, 31.

²²⁴ Snodgrass 1967, 29.

²²⁵ Snodgrass 1967, 31.

²²⁶ Snodgrass 1967, 20.

vozu v Egeidě nalezen vzhledem k materiálu,²²⁷ ze kterého byl vyroben, a ani není velká pravděpodobnost, že tomu tak bude i v budoucnu. Válečný vůz tažený dvěma koňmi se objevil v pevninském Řecku někdy v 16. stol. př. n. l.,²²⁸ jak dokládají zobrazení z Mykén. Některé z hrobek, které byly postaveny nad šachtovými hroby, mají vyřezaný reliéf. Tři z nich ukazují muže řídícího vůz (obr. 16).²²⁹

Dickinson uvádí,²³⁰ že vůz se dostal do Egeidy ze Sýrie a cestou přes Krétu se objevil na pevnině. Přestože se nedochoval žádný fyzický důkaz,²³¹ mohou se vozy poměrně dobře rekonstruovat z vyobrazení na různých předmětech z Egeidy, především z fresek, šperků a keramiky, stejně jako z jejich zaznamenání na tabulkách s lineárním písmem B.

Ty nejranější typy, známé jako krabicovité vozy (*box chariots*), se používaly v době mezi 1550 a 1450 př. n. l.. Jméno je odvozeno z krabicovitého tvaru kabiny,²³² jehož stěny dosahovaly úrovně stehen či boků a byly pokryty kůží nebo proutím. Nejběžnější typ vozu (anglicky *dual chariots*), se používal mezi 1450 – 1200 př. n. l.²³³ Pojmenován byl podle kabiny, která byla vybavena zakřiveným rozšířením boků nebo „křídly“ na konci vozu. Stěny a křídla byly obvykle pokryty kůží.²³⁴ Oba typy vozu měly dvě kola se čtyřmi paprsky a jednu oj. Vozy se i ke konci doby bronzové užívaly velmi hojně,²³⁵ jak ukazují záznamy z paláce v Pylu, nástěnné malby v Mykénách a Týrintu, a vyobrazení na gemách a vázách.

²²⁷ Drews 1993, 113.

²²⁸ Georganas 2010, 312.

²²⁹ Snodgrass 1967, 20.

²³⁰ Dickinson 1994, 203.

²³¹ Georganas 2010, 312.

²³² Crouwel 1981, 59-62.

²³³ Georganas 2010, 312.

²³⁴ Crouwel 1981, 63-70.

²³⁵ Snodgrass 1967, 33.

7. Způsob vedení války

7.1 Dýky a způsob jejich použití

Vývoj dalších zbraní souvisí se společenským vývojem, který začal v rané době bronzové s rozšířením používání dýk.²³⁶ Peatfield věří, že jejich velký výskyt, zejména ve funerálním kontextu, a výzkum poškození na dýkách, by mohly svědčit o válečném charakteru minojského obyvatelstva²³⁷ a značí spojení dýk s mužskou identitou.²³⁸ Hiller souhlasí a podotýká, že pohřební výbava zbraní je častý minojský zvyk z EM a MM doby.²³⁹ Gonen komentuje roli ceremoniálních zbraní. Tvrdí, že zbraně byly často směřovány jako společenský symbol nebo votiva pro bohy a byly často umísťovány do hrobů.²⁴⁰

Podle toho Peatfield usuzuje, že tyto dýky mohly sloužit nejen jako zbraň, ale i jako nástroj. Břit na obou stranách dovoval kromě bodání i sekání a krájení. Způsob přichycení rukojeti k čepeli vystavuje dýku riziku poškození nebo zničení. Pokud byla dýka užívána jako nůž, mohla být funkce přinýtované rukojeti mimo toto riziko.²⁴¹ Podobného názoru, že nejde pouze o zbraň, ale i o vylepšený nástroj, který dříve byl z kamene nebo obsidiánu, zastává i Dickinson.²⁴² Podle Ivanova vývoj dlouhých dýk se silným středovým žebrem představuje obrovský potenciál pro převzetí kontroly nad rozvinutým zbrojením.²⁴³ Varianty dlouhých dýk se zavedením středového žebra mohly představovat silné rozvinutí jejich produkce, neboť dlouhá dýka typu V již pravděpodobně představovala zbraň vyrobenou pro použití v boji zblízka. Tento typ dýky se přestává používat někdy okolo doby MM II, spíše byl nahrazen minojským krátkým mečem. Branigan podotýká, že na konci rané doby bronzové na Krétě, byl i typ dýky X velmi pravděpodobně užíván jako ekvivalent krátkého meče a byl používán podobně jako rapír.²⁴⁴ To vše by mohlo svědčit o nových bojových taktikách boje zblízka. Graduující vývoj minojských dlouhých dýk předznamenává posun vpřed k více efektivnímu

²³⁶ Molloy 2010, 413.

²³⁷ Peatfield 1999.

²³⁸ Molloy 2010, 413.

²³⁹ Hiller 1984, 30.

²⁴⁰ Gonen 1975, 11.

²⁴¹ Peatfield 2008, 88.

²⁴² Dickinson 1994, 198.

²⁴³ Ivanova 2007, 254-255.

²⁴⁴ Branigan 1967, 224.

boji. Zavedení středového žebra u typu V a extrémní zesílení u typu X naznačují, že zbraně byly nejenom používány, ale i vyráběny s úmyslem větší výdrže během sekání a píchání. Další vývoj směřující ke krátkým mečům může indikovat více elitní, organizovaný řád válečnictví s rozvinutějšími strategiemi a technologiemi. Posílení a prodlužování čepelí pomáhá v boji muže proti muži. Přidání středového žebra snižuje riziko zlomení čepele. Prodloužením čepele vzniká větší vzdálenost, na kterou může být protivník zasažen a zároveň umožňuje šermířovu lepší obranu ve formě udržení si oponenta více od těla.²⁴⁵

U minojských trojúhelníkovitých dýk sleduje Branigan podobný vývoj a považuje jej rovněž za raný příklad bojového umění. Postupným vývojem od typu I až VI prošla dýka změnami, které vedly zejména k zesílení pevnosti čepele aplikací středového žebra. Branigan nicméně poukazuje na délku čepelí, která se pohybuje kolem 7 cm a zastává názor, že je příliš krátká pro užívání trojúhelníkovitých dýk v boji. Dle Braniganovy typologie lze usuzovat o přechodu Minojců k potřebě zesílení zbraně a lepšího užití dýky k bodání a sekání. Tento proces také mohl působit na vývoj bojové taktiky u Minojců. Důležitost těchto dýk dokazuje i jejich výskyt na minojských hliněných figurkách. Ve skupinových bojích bylo možné dýku použít jako sekundární zbraň k oštěpu či luku.²⁴⁶ Toto všechno naznačuje, že trojúhelníkovité dýky a dlouhé dýky mohly být hlavní zbraní EM a MM doby.²⁴⁷

7.2 Luk a jeho použití

Přestože se nedochoval žádný fyzický důkaz luku, množství hrotů šípů nalezených v celé egejské oblasti poukazuje na luk jako neodmyslitelnou část minojského a mykénského válečného arzenálu.²⁴⁸ Mohly být používány jak pro lov, tak pro boj, ovšem jak Everson podotýká, hroty s háčky vzadu mohly být spíše vyráběny pro válečné účely, neboť způsobují větší zranění a obtížně se z rány vytahují. Na druhou stranu je pro lov výhodnější, když hrot způsobí menší poškození masa a lehce se vytáhne.²⁴⁹

Luk a šípy jsou velice účinná, jednoduchá a víceúčelová zbraň pro boj na dálku, použitelná jak pro ofenzivní tak defenzivní útok. Luk užívá energii nashromážděnou v sobě.

²⁴⁵ McReery 2010, 36.

²⁴⁶ Molloy 2010, 413.

²⁴⁷ Branigan 1967, 237.

²⁴⁸ Georganas 2010, 308.

²⁴⁹ Everson 2004, 32.

Když je tětiva luku uvolněna, nahromaděná energie je přetransformována z luku do šípu, čímž umožní výstřel. Luk umožňuje válečníkům stát mimo dosah přímého kontaktu a riziku ublížení ze strany protivníka, zatímco jej může zasáhnout na velkou vzdálenost. Luk byl vyroben ze dvou částí. Samotný luk byl obvykle vyroben z ohebného dřeva, rovněž tak tělo šípu s hrotem. Luk je držen v jedné ruce, zatímco šíp zasazen do tětivy je držen a vypuštěn druhou rukou. Čím více je tětiva napnutá, tím větší sílu vydá do vypuštěného šípu. Čím je větší síla přenesená do šípu při vypuštění, tím větší stupeň průniku způsobí šíp při zasažení cíle. Hroty šípů byly různé váhy a vyráběly se z různého materiálu, čímž ovlivňovaly razanci samotného výstřelu.²⁵⁰

Ostrý šíp koncentruje sílu vypuštění do malého bodu na špičce, který tím redukuje energii potřebnou pro proniknutí do cíle. Například, čím je ostřejší hrot šípu, tím více efektivní je i zásah.²⁵¹ Zranění způsobené zasáhnuté živé síle je přímo úměrné úrovni úrovně průniku hrotu šípu. Proniknutí šípu se zvyšuje, když je hmotnost a rychlost vypuštěné střely větší. Těžší zařízení a větší pnutí tětivy může zvýšit intenzitu penetrace.²⁵²

Takzvaný „*Silver Siege Rhyton*“ (obr. 17) ze šachtového hrobu IV zobrazuje lukostřelce a prakovníky bojující společně s kopiníky. Tuto kombinaci bojových jednotek ukazuje i výjev lovu na lva ze zdobené dýky z šachtového hrobu v Mykénách (obr. 12), kde lučištník střílí po lvu schován za hradbou štítů kopiníků, kteří lva konfrontují přímo.²⁵³

7.3 Prak a jeho použití

Prak byl velmi jednoduchý k užívání, což by mohlo naznačovat jeho časté užívání během doby bronzové.²⁵⁴ Tato zbraň jednoduché konstrukce byla více neobratná k efektivnímu užití proti nepříteli. Jakmile byl projektil umístěn do kapsy řemene praku, řemen se roztočil. Rotační pohyb dodal sílu do momentu, kdy se řemen uvolnil a projektil se vypustil. Čím větší délka řemenu a váha projektilu, tím větší byla rychlost projektilu v okamžiku vypuštění.²⁵⁵

²⁵⁰ Gonen 1975, 43-47.

²⁵¹ Hughes 1998, 353.

²⁵² Hughes 1998, 351.

²⁵³ Molloy 2010, 410.

²⁵⁴ Korfmann 1972.

²⁵⁵ Korfmann 1971, 38.

Užití praku vyžadovalo usilovnější trénink a zručnost k zasažení cíle. Nicméně pokud je prak dobře ovládnán, zásah projektilem může být smrtící. Pro jeho snadnou výrobu může být považován za sériově používanou zbraň v egejské době bronzové.²⁵⁶

Jediné zobrazení užití praku pochází ze „*Silver Siege Rhyton*“ (obr. 17) ze šachtového hrobu IV, kde tři prakovníci bojují po boku lučištníků.²⁵⁷

7.4 Meče a jejich použití

Navzdory podobnosti a vývoji meč není jen prodloužená dýka. Byla to zcela nová zbraň, která vyžadovala novou technologii v kovovýrobě a kovolitectví, stejně jako novou techniku bojového umění.²⁵⁸ Přesto některé pozdější meče jsou tak krátké,²⁵⁹ že je těžké je odlišit od dýk. Souboje s meči jsou vyobrazeny na pečeti v období od roku 1700 do 1400 př. n. l., většinou se jedná o dva bojující válečníky v duelu, někdy s okolními postavami, které jsou více či méně zapojeni do souboje. Molloy uvádí prsten zvaný „*Battle in the Glen*“ (obr. 18) ze šachtového hrobu IV v Mykénách, kde spolu bojují dva šermíři v helmách s kančími kly. Levá vítězná postava zasazuje ránu krátkým mečem či dýkou a padající postava vpravo drží dlouhý meč.²⁶⁰

Během MM se objevily první dlouhé meče na Krétě, známé jako typ A.²⁶¹ Typ meče A byl používán jako rapír. Nejspíše se užíval jako zbraň pro duel, boj muže proti muži, jak to ukazují dobové ikonografie.²⁶² Podle Killian-Dirlmeier jsou někteří archeologové přesvědčeni, že způsob provedení rukojeti na tomto typu meče musel mít fatální slabinu k užití v boji.²⁶³ Tvrdý úder na čepel by znamenal, že meč se přelomí.²⁶⁴ Nicméně, Peatfield

²⁵⁶ McCreery 2010.

²⁵⁷ Georganas 2010, 308.

²⁵⁸ Molloy 2010, 413.

²⁵⁹ Snodgrass 1967, 28.

²⁶⁰ Molloy 2010, 410-411.

²⁶¹ Karo 1930, 200-206.

²⁶² Snodgrass 1967, 15-16.

²⁶³ Killian-Dirlmeier 1990, 157.

²⁶⁴ Snodgrass 1967, 15-16.

argumentuje, že výrobce této zbraně přistoupil k vylepšení této slabiny tím, že pro posílení čepel umístil rukojeť tak blízko k čepeli, jak to bylo možné.²⁶⁵

K těmto spekulacím přispěl Molloy, který experimentoval s bronzovými meči na prasečím mase, které do značné míry připomíná maso lidské. Rozhodl se otestovat repliky všech bronzových egejských mečů.²⁶⁶

Hned k nejrannějšímu meči typu A se Molloy vyjadřuje jako o zbrani, se kterou je možné bodat, ovšem kvůli své délce se s ní hůře manévruje. Kvůli tomu označuje nejdelší exempláře za těžko ovladatelné. Těžká čepel s těžištěm vpředu je velmi nemotorná a tedy hůře použitelná jako rapír, jak se obecně uznává. Molloy dochází tedy k závěru, že tato zbraň byla užívána spíše pro řezání, ovšem ne pro sekání, čímž se pokouší vyvrátit původní tvrzení o jeho užití coby rapíru.²⁶⁷ Meč typu A nejspíše sloužil pro osobní souboj. Molloy upozorňuje na jeho výskyt v šachtových hrobech ve spojení s vládnoucí elitou, a přirovnává to k renesančnímu konceptu aristokracie a duelových soubojů.²⁶⁸ Kvůli pomalým pohybům s těžkým mečem o této funkci meče typu A byl přesvědčen již Peatfield. I on tvrdil, že meč typu A byl nejlépe uzpůsoben pro boj s jedním protivníkem.²⁶⁹ O stejné funkci uvažuje Molloy i u meče typu B,²⁷⁰ byť je jeho čepel znatelně kratší. Meč typu B označuje Kilian-Dirlmeier za zbraň, která nahradila meč typu A, a odsunula jej na pozici zbraně již pouze ceremoniální.²⁷¹

U meče typu C Molloy upozorňuje na jiný typ držení ve stylu dnešní šavle. I přesto Molloy došel k výsledkům, že sekací útoky tímto typem meče, navzdory tomu jakkoli nasvědčují ostré hrany, nejsou příliš účinné. Naopak označuje jej více za zbraň bodnou. K podobným výsledkům došel i u meče typu D, kde jeho provedení jílce umožňuje držení pro více druhů střežení. Molloy označuje typ D, proti typu C, za více flexibilní při manipulaci i účinnější při sekacích útocích.²⁷²

²⁶⁵ Peatfield 1999, 68.

²⁶⁶ Molloy 2010, 414.

²⁶⁷ Molloy 2010, 416.

²⁶⁸ Molloy 2010, 416-417.

²⁶⁹ Peatfield 1999, 69.

²⁷⁰ Molloy 2010, 416-417.

²⁷¹ Kilian-Dirlmeier 1993, 41.

²⁷² Molloy 2010, 418-419.

U typu F a G dospělo testování více ve prospěch sekání. Molloy uvádí, že při testování na prasečím mase byl při seku mečem typu F schopen proniknout až na kost a označuje jej za velmi nebezpečnou zbraň při souboji zblízka. Ještě lepších výsledků při sekání dosáhl s mečem typu G.²⁷³

Poslední kapitolou Molloyových testů byl meč Naue II, který způsobil revoluci ve způsobu boje na konci doby bronzové. Molloy se pozastavuje nad jeho častým označením coby bodací a sekací meč (anglicky *cut-and-thrust*) a svým testováním se pokusil toto tvrzení vyvrátit. Podle něj replika meče Naue II selhala zejména v sečných útocích, kdy čepel neprošla příliš hluboko a nedošlo vůbec ke kontaktu s kostí.²⁷⁴

7.5 Kopí a oštěpy a jejich použití

Podle ikonografie bylo dlouhé bodací kopí nejoblíbenější zbraní v egejské době bronzové.²⁷⁵ Dickinson označil kopí za zbraň,²⁷⁶ která může být více efektivní než jiná a přesto se nacházela velmi sporadicky. Morgan se domnívá, že důvodem mohl být fakt, že kopí bylo tehdy luxusní záležitostí.²⁷⁷

Oštěp či kopí může překlenout propast mezi zbraní krátkého a dlouhého dosahu. Válečník jej může buď použít k bodnému útoku zblízka, či hodit a zasáhnout nepřítele z bezpečné vzdálenosti. Ratiště oštěpu bylo často vyrobeno ze dřeva, což vysvětluje, že se nalézají pouze hroty. Ivanova se domnívá, že zavedení kopí umožňuje implikaci válečné taktiky a dovoluje válečníkům v útvech provádět koordinované akce.²⁷⁸

Hozený oštěp má funkci podobnou jako šíp, ale je snad v boji ještě o něco účinnější. Podle Hughes má hozené kopí podstatně větší kinetickou energii než luk a šíp, což způsobuje výraznější průnik do cíle. Jedná se o výsledek vztahu hmotnosti a rychlosti. Ratiště a hrot dohromady mají větší hmotnost než šíp, součet jejich hmotností poskytuje větší rychlost letu a

²⁷³ Molloy 2010, 420-421.

²⁷⁴ Molloy 2010, 421-422.

²⁷⁵ Morgan 1988, 106.

²⁷⁶ Dickinson 1977, 70.

²⁷⁷ Morgan 1988, 107.

²⁷⁸ Ivanova 2007, 255.

tím i větší přenos energie ze zbraně na určený cíl.²⁷⁹ Bodání s kopím závisí více na vyvinuté síle člověka manipulujícího s kopím, než na hmotnosti a rychlosti hozené zbraně. Nicméně přidání středového žebra u pokročilejších hrotů vytváří silnější čepel, schopnou úspěšněji proniknout do cíle. Branigan věří, že stejně jako dýky, mohou být s jistotou kopí považována za funkční a účinné zbraně.²⁸⁰

Výjev na dýce s lovem na lva (obr. 12) z šachtového hrobu IV ukazuje, že tato kopí mohla být držena obouruč v úrovni ramen, ačkoli miniaturní freska z Théry ukazuje bojovníky držící kopí v jedné ruce.²⁸¹ Přesto Grguric poukazuje na to, že metoda držení kopí obouruč v úrovni ramen se užívá pouze, pokud má bojovník štít umístěn na zádech. Pokud bojovník drží kopí jiným než tímto způsobem, jeho štít je před tělem. Kopí bylo používáno jak pěchotou, tak jízdou.²⁸² Miniaturní freska v Akrotiri na Théře zobrazuje řadu kopiníků v řadě, všichni jsou krytí štítem a mají vztyčená dlouhá kopí. Molloy se domnívá, že kombinace kopí a velkého štítu byla často užívaná taktika ve skupinách a může indikovat jistou strategii v užívání sevřených bojových formací. Stejně tak existuje zobrazení na „*bojovém kratéru*“ z Mykén, kde proti sobě stojí dvě řady kopiníků. Na dýce s výjevem lovu na lva ze šachtového hrobu je zobrazena řada bojovníků v bederních rouškách, kde nejvíce figurují velké štíty a kopí jako hlavní útočící zbraň.²⁸³

Samotná vrhací kopí mají nejistou existenci v nejranějších dobách.²⁸⁴ Podle Eversona existuje několik příkladů hrotů, které by mohly mít tento účel, ale není jisté, zdali byly určeny pro lov či boj.²⁸⁵ Mnohem více o tom vypovídají tehdejší vyobrazení. Na tyrinské fresce známé jako „*kapitán černých*“ drží postava na ramenou dva krátké oštěpy, které jsou pravděpodobně vrhací.²⁸⁶ Druhá freska pojmenována „*válečníci vrhající kopí*“ zobrazuje pravděpodobně pěšáky házející svá kopí vpřed.²⁸⁷

²⁷⁹ Hughes 1998, 351.

²⁸⁰ Branigan 1968.

²⁸¹ Georganas 2010, 307.

²⁸² Grguric 2005, 12.

²⁸³ Molloy 2010, 410.

²⁸⁴ Georganas 2010, 308.

²⁸⁵ Everson 2004, 31-32.

²⁸⁶ Morgan 1988, 106.

²⁸⁷ Grguric 2005, 30.

7.6 Použití válečných vozů

Způsob vedení boje s válečnými vozy přišel z Malé Asie, kde se používal zhruba od 19. stol. př. n. l. Drews uvádí, že před katastrofami v Egeidě byly vozy užívány ve všech východních královstvích jako mobilní palebná pozice pro lukostřelce.²⁸⁸ Zde s nimi bojovali bok po boku pěší bojovníci. Na reliéfu v Abydu, ukazující scény z bitvy u Kádeše, jsou vyobrazeni bojující pěšáci. Jejich funkce může být interpretována jako pomocné sbory válečníků na vozech, kteří finálně likvidovali nepřátelské posádky vozů, které jejich spolubojovníci na vozech přemohli.²⁸⁹

Vyobrazení válečných vozů egejské doby bronzové jsou známy z Pylu, kde je nástěnná freska s vozem, stejně jako zlomek fresky z Knóssu, který byl rekonstruován. V Tiryntu byl nalezen fragment kratéru z LH IIIC, na kterém je zobrazena posádka dvou mužů řídící vůz. Ještě zajímavější důkaz o rekonstrukci poskytují další nalezené fragmenty kratéru z Mykén z LH IIIC. Zobrazují rovněž dvoučlennou posádku vozu, tentokrát vyzbrojenou kopími a štíty. Štíty u posádky vozu již jinde v Egeidě zobrazeny nejsou. Littauer poukazuje na fakt, že kopí u vozů je velmi zajímavý případ, přesto mohlo být běžně používáno u mykénských válečných vozů. Zobrazení známe rovněž z reliéfu muže na voze z tholosu ve Vaphaio, kde vozataj drží pravděpodobně dlouhé kopí, zatímco řídí vůz. Reliéf pochází z období šachtových hrobů. Existuje několik dalších dokladů o jezdcích na vozech a nesoucích kopí, například další fragment keramiky z LH III nalezené v Tyrintu. Na základě toho se dá usuzovat, že válečné posádky vozů v pozdní egejské době bronzové mohly užívat kopí jako zbraň.²⁹⁰

Otázkou, jak přesně bojovali na vozech Mykéňané, se zabývá Drews a uvádí několik příkladů. Kromě používání kopí zastává většina badatelů názor, že válečný vůz sloužil vyšší válečnické vrstvě jako dopravní prostředek, který je odvezl do bitvy, a pak bojovali bez něj. Způsob jakým se bojovalo na východě s luky, není pro mykénské vozy prokázán, i když Drews poukazuje na fakt, že na tabulkách s lineárním písmem B ve „zbrojnici“ v Knóssu byla

²⁸⁸ Drews 1993, 106.

²⁸⁹ Drews 1993, 144.

²⁹⁰ Littauer 1972.

vedena spousta složených luků a hrotů šípů, spolu se záznamy vozů a kyrysů podobných nálezů z Dendry.²⁹¹

Díky tomu se kloní k názoru, že Mykéňané mohli užívat válečné vozy stejně jako v královstvích v Malé Asii.²⁹² Dokládá to na příkladu kyrysu z Dendry, který považuje Drews za čistou záležitost vozové posádky. Poukazuje na celkovou složitou konstrukci zbroje a téměř neschopnost pohybu pro nositele tohoto typu pancíře. Nejspíš jej musel nosit válečník, který se nepotřeboval v boji moc hýbat. Z toho Drews usuzuje, že typ kyrysu z Dendry byl používán válečníky bojující na vozech.²⁹³

Ke stejnému názoru se klonil již dříve Snodgrass, který poukazoval na velké množství tabulek zaznamenávajících vozy,²⁹⁴ spolu s ideogramy zobrazující nejspíše tentýž typ ochranného pancíře. Tabulky z Knóssu se záznamy vozů zaznamenávají okolo 400 vozů,²⁹⁵ Snodgrass předpokládá, že byly skladovány spolu s kyrysy dohromady. Není téměř žádného důkazu, že Mykéňané a Minojci jezdili do bitvy na koni.²⁹⁶

Naproti tomu Molloy svými experimenty s replikou kyrysu z Dendry dospěl k názoru, že kyrys se dá velmi lehce použít v boji muže proti muži, v duelu, čímž se snaží popřít jeho užívání posádkami válečných vozů.²⁹⁷ Podporuje tím názor, se kterým přišel již Peatfiled.²⁹⁸

²⁹¹ Drews 1993, 114.

²⁹² Drews 1993, 124.

²⁹³ Drews 1993, 175.

²⁹⁴ Snodgrass 1967, 25.

²⁹⁵ Snodgrass 1967, 27.

²⁹⁶ Snodgrass 1967, 27.

²⁹⁷ Molloy 2006.

²⁹⁸ Peatfiled 2008, 93.

7.7 Způsob a změny ve vedení války

Harding definuje válku jako legitimní násilný ozbrojený stav mezi komunitami.²⁹⁹ Ve své knize uvádí, že válečnictví a násilí přitahuje v poslední době v archeologii velkou pozornost. K otázce války celkově, nejenom z hlediska egejské doby bronzové, se staví s dvojitým pohledem. Zaprvé, že válka je významný prvek starých kultur, a zadruhé, že válka je důležitá charakteristika lidské existence jako takové.³⁰⁰ Celková agresivní povaha v době bronzové, nejen pro egejskou oblast, dle Hardinga pomůže pochopit další aspekty doby bronzové v Evropě.³⁰¹ O válečníkovi jako osobnosti a členovi společnosti lze vypovídat na základě pohřební výbavy a funerálního kontextu, i když z hlediska války jako řemesla může být sporná. Ačkoli válečnická role vládnoucí vrstvy, která byla pohřbena v mykénských šachtových³⁰² hrobech, je nepochybná, na pohřebišti v mykénských Athénách³⁰³ se našlo několik hrobů s dospělými mužskými jedinci, jejichž pozůstatky nesly důkazy po válečném zranění, zatímco jejich hroby neobsahovaly žádné zbraně. Nedá se tedy hovořit o identitě hrobu skutečně bojujícího válečníka. Naopak jiné hroby, nesoucí nezraněné jedince, měly pohřební výbavy ve formě zbraní. To může dokazovat, že zbraně v hrobě ukazují spíše na společenské postavení a nemusí to být nástroje, které onen jedinec používal v každodenním životě.

Oproti starým zažitým názorům o mírumilovnosti kultur egejské doby bronzové Branigan analyzoval roli způsobu vedení války v Egeidě v práci pro Polemos konferenci jménem *The Nature of Warfare in Southern Aegean during the third millenium B.C.*,³⁰⁴ kde věří, že je mnoho průkazných dokladů o tom, že již v rané době bronzové na Krétě byly válka a zbrojení velmi významné. Většina zbraní v jeho katalozích měla podle něj ceremoniální význam nebo byla luxusním zbožím, zejména dlouhé meče.³⁰⁵ Podle Molloye byla válka spíše strukturální element egejské společnosti. Výroba více sofistikovaných zbraní, pod tlakem a

²⁹⁹ Harding 2004, 17.

³⁰⁰ Harding 2004, 15.

³⁰¹ Harding 2004, 16.

³⁰² Karo 1930.

³⁰³ Smith 2009.

³⁰⁴ Branigan 1999.

³⁰⁵ Branigan 1968, 1974.

s cílem přežít, vedla k novým bojovým technikám a diferencování společnosti a jejím novým elitám.³⁰⁶

To vrcholí dobou šachtových hrobů, kde pravděpodobně mykénská šlechta bojovala v duelovém stylu boje s velkým štítem a dlouhým rapírem či kopím, bez kovové výzbroje.³⁰⁷ Později se objevují kovová zbroj a užití vozů, pravděpodobně jako následek vývoje aristokratického způsobu boje, tvořícího se pravděpodobně pod vlivem východu. Díky svému brnění si pravděpodobně bojovník vystačil bez štítu.³⁰⁸

Po konci palácového období dochází ke změně ve zbroji a zbraních.³⁰⁹ Zmizel přepych a luxus, ozdobné meče, dýky a velké štíty, vše se najednou přestalo používat. Nahrazení velkého bilobálního a věžovitého štítu menším štítem kulatým vypovídá o významné změně ve vojenství.³¹⁰ Další změny jsou vidět zejména na mečích, které se začaly užívat.³¹¹ Dlouhé meče zmizely a začaly se používat kratší. Snodgrass uvádí, že to mohlo souviset s nájezdy a migracemi nového obyvatelstva do Egeidy. Z důvodu bezpečnosti bylo potřeba nosit zbraň a dlouhé meče již nebyly vhodné.³¹² V období LH IIIA a IIIB jsou bojová vyobrazení více ceremoniální a méně se objevují scény skutečného boje. Z období pádu paláců pochází freska z Pylu (obr. 19) zobrazující bojující mykénské válečníky v helmách s kančími kly, mající náhlenice a kilt. Jejich soupeři jsou muži odění do kozích kůží, pravděpodobně jako symbol jejich barbarství. Bojují spolu kopím a krátkými meči. Na scéně chybí štíty a barbaři používají stejné meče jako Mykéňané.³¹³

Změny na konci doby bronzové v LH IIIC vyobrazuje nejlépe mykénská váza s bojovníky (obr. 20), která zobrazuje skromněji a lehčeji oděné a vyzbrojené bojovníky, ovšem jako organizovanou a uniformovanou jednotku, jednotně pochodující v řadě. Není zde příliš jasný doklad o změně od heroického individuálního válečnictví období šachtových hrobů ke standardizované armádě, avšak jisté náznaky zde jsou.³¹⁴

³⁰⁶ Molloy 2010, 422.

³⁰⁷ Snodgrass 1967, 33.

³⁰⁸ Snodgrass 1967, 34.

³⁰⁹ Snodgrass 1967, 28

³¹⁰ Molloy 2010, 411.

³¹¹ Snodgrass 1967, 28

³¹² Molloy 2010, 411.

³¹³ Molloy 2010, 411.

³¹⁴ Snodgrass 1967, 33.

8. Závěr

Nálezy zbraní napříč celou egejskou oblastí svědčí o jejich důležitosti a potřebnosti pro zajištění přežití egejského obyvatelstva.³¹⁵ S počátkem používání kovu a vlivem z východu se v celé Egeidě prosadily kovové dýky, jejichž význam bezpochyby přesahoval pouhý nástroj. Dýky byly mnohých tvarových typů s ohledem na specifikum konkrétního regionu, ve kterém byly nalezeny. V postupném vývoji dýk lze sledovat zejména směr k výkonnější a efektivnější zbraní, proto se tato skutečnost dá označit jako domněnka, že válka a zbrojení měly zásadní význam již v rané době bronzové v Egeidě. Autor této práce je přesvědčen o určitém symbolu dýky ve spojení s mužskou identitou, která mohla souviset se společenským postavením válečníka. Válečník nemusel být nutně člověk, který měl boj jako řemeslo, ale mohl se pouze těšit společenské prestiži, jak ukazují některé výzkumy hrobů z pozdní doby bronzové.³¹⁶ Přesto, dle množství nalezených válečných předmětů, je dost důkazů, že vedení války bylo tehdy častou záležitostí.

Na značný rozvoj výroby zbraní poté nejvíce ukazují nálezy z šachtových hrobů, kde vládnoucí pohřbená elita musela požívat statutu válečníka.³¹⁷ Pozice vládnoucí vrstvy z řecké pevniny na konci střední doby bronzové se posílila a utvrdila při nájezdech na vyspělejší Krétu, odkud zřejmě pochází většina výbavy šachtových hrobů ve formě válečné kořisti. Heroická šlechta tehdy užívala dlouhé meče a kopí s velkým štítem v osobních soubojích muže proti muži. Používání dlouhého rapíru jako hlavní zbraně považují mnozí autoři za zbraň pro duel, tedy čestný souboj,³¹⁸ navíc vzhledem ke zhoršené manipulaci³¹⁹ se jednalo o zbraň, se kterou se nedalo příliš uspět na bitevním poli. O společenské prestiži válečníka může vypovídat i typ používané helmy s kančími tesáky. Na její výrobu bylo potřeba značné množství kančích zubů, tudíž se dá předpokládat, že výroba a nošení této helmy znamenala společenské uznání a prestiž dobrého lovce.³²⁰ Jako vyvinutější bojová taktika se nejspíše praktikovala semknutá řada válečníků s kopím a štítem, kterou podporovali lukostřelci či prakovníci.

³¹⁵ Branigan 1999.

³¹⁶ Smith 2009.

³¹⁷ Karo 1930.

³¹⁸ Snodgrass 1967, 15-16; Kilian-Dirlmeier 1990, 157.

³¹⁹ Molloy 2010, 416.

³²⁰ Snodgrass 1967, 18.

V pozdní době bronzové tendence k většímu zbrojení pokračují. Zbraně, zejména meče, se vylepšují a s nimi se zdokonaluje i technika jejich použití v boji.³²¹ Objevuje se válečný vůz jako vliv z východu. O tom jak přesně jej Mykéňané používali, nebude autor této práce spekulovat. Kloní se spíše k názoru, že vůz sloužil jako dopravní prostředek do války pro vyšší vrstvy. Stejně tak u kyrysu z Dendry je autor této práce přesvědčen o jeho používání posádkou válečných vozů a nesouhlasí s Molloyem, který jej označil za zbroj pěších bojovníků.³²² O přesvědčivém spojení kyrysu z Dendry s válečnými vozy hovoří záznamy na tabulkách s lineárním písmem B.³²³

Na konci doby bronzové dochází ke změnám, které vedly k pádu mykénských mocenských center a migracím obyvatelstva spojeného zejména s mořskými národy. S tímto obdobím přicházejí nové zbraně, především meč, který všechny předchozí zastoupil a přešel i do nové doby. Od heroického stylu boje z předchozích dob je zřejmé, že válkou se muselo zabývat více vrstev obyvatelstva. Výzbroj se zjednodušila a unifikovala. Dochází zřejmě i ke změně způsobu boje, může se již hovořit o zárodku organizované armády.

³²¹ Molloy 2010.

³²² Molloy 2006.

³²³ Snodgrass 1967, 27.

Seznam použité literatury

- AVILA, R. 1983: Bronzene Lanzen- und Pfeilspitzen der Griechischen Spätbronzezeit. *Prähistorische Bronzefunde* 5 (1). Munich.
- BETANCOURT, P. P. – DAVARAS, C. (ed.) 1999: Pseira IV. Minoan Buildings in Areas B, C, D, and F (University Museum Monograph 105). Philadelphia.
- BOUZEK, J. 1966: The Aegean and Central Europe, An introduction to the Study of cultural Intelrelations 1600 – 1300 B. C., *Památky archeologické* LVII, 242-276.
- BOUZEK, J. 1985: The Aegean, Anatolia and Europe: Cultural interrelations in the second millenium B. C.. Praha.
- BOUZEK, J. 2010: Pravěk egejské oblasti. *Zprávy ČAS - Supplément* 79.) Praha.
- BOUZEK, J. 2011: Prehistory of Europe as seen from its centre: Czech lands from Paleolithic to the end of the La Tène period in European context. Praha.
- BRANIGAN, K. 1967: The Early Bronze Age Daggers of Crete, *BSA* 62, 211-239.
- BRANIGAN, K. 1968: Copper and Bronze Working in Early Bronze Age Crete. Lund.
- BRANIGAN, K. 1974: Aegean Metalwork of the Early and Middle Bronze Age. Oxford.
- BRANIGAN, K. 1999: The Nature of Warfare in the Southern Aegean During the Third Millennium B.C., In: Laffineur (ed.), *Polemos*, 87–94.
- CATLING, H. 1956: Bronze Cut-and-Thrust Sword in the Eastern Mediterranean, *PPS* 22, 102-125.
- CATLING, H. 1961: A New Sword from Cyprus, *Antiquity* 35, 115-123.
- CROUWEL, J. 1981: Chariots and other Means of Land Transport in Bronze Age Greece, *Allard Series* 3. Amsterdam: Allard Pierson Museum.
- DICKINSON, O. 1977: The Origins of Mycenaean Civilisation, *SIMA XLIX*. Göteborg.
- DICKINSON, O. 1994: The Aegean Bronze Age. Cambridge University Press.
- DREWS, R. 1993: The end of the Bronze Age: Changes in warfare and the catastrophe ca. 1200 B.C. Princeton University Press.
- EVANS, A. J. 1906: The prehistoric tombs of Knossos', *Archaeologia* 59, 391-562.
- EVANS, A. J. 1921-1935: The Palace of Minos at Knossos I-IV. London.
- EVERSON, T. 2004: Warfare in Ancient Greece: Arms and Armours from the Heroes of Homer to Alexander the Great. Stroud, Gloucestershire: Sutton.
- FORTENBERY, C. D. 1990: Element sof Mycenaean Warfare. Ph. D. diss., University of

Cincinnati.

- GEORGANAS, I. 2010: Weapons and Warfare. In: Cline, E. H. (ed.) *The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean (ca. 3000-1000 BC)*. New York: Oxford.
- GONEN, R. 1975: *Weapons of the Ancient World*. London.
- GRGURIC, N. 2005: *The Mycenaeans c. 1650 – 1100 BC*. Elite Series 130. Oxford: Osprey.
- HAKULIN, L. 2004: *Bronzeworking on Late Minoan Crete, a diachronic study*. Oxford
- HARDING, A. 2004: Warfare: A Defining Characteristic of Bronze Age Europe, In: Carman and Harding (ed.), 157-173.
- HARDING, A. 2007: *Warriors and Weapons in Bronze Age Europe*. Budapest.
- HOOD, S. 1956: Another Warrior Grave at Ayios Ioannis near Knossos, *BSA* 51, 81-99.
- HUGHES, S. S. 1998: Getting to the Point: Evolutionary Change in Prehistoric Weaponry, *Journal of Archaeological Method and Theory*, Vol. 5, No. 4, 345–408.
- IRVING, J. M. – TSOUNTAS CH. 1897: *The Mycenaean Age. A study of the monuments and culture of pre-homeric Greece*. Boston
- IVANOVA, M. 2007: Things Unfound: Patterns of Warfare in the Early Bronze Age Aegean and Thrace in Between the Aegean and Baltic Seas, *Prehistory Across the Borders*. In: Galanaki, I. – Thomas, H. – Galanakis, Y. (ed.), *The Bronze and Early Iron Age Interconnections and Contemporary Developments between the Aegean and the Regions of the Balkan Peninsula, Central and Northern Europe*, University of Zagreb, 11-14 April 2005, Liège, 249–256.
- KARO, G. 1930: *Die Schachtgräber von Mykenai*. Munich.
- KILIAN-DIRLMEIER, I 1990: Remarks on the Non-Military Functions of Swords in the Mycenaean Argolid, In: Hägg, R., - Nordquist, G. (eds.). *Celebrations of Death and Divinity in the Bronze Age Argolid*, 157-161.
- KILIAN-DIRLMEIER, I 1993: *Die Schwerter in Griechenland (Ausserhalb der Peloponnes), Bulgarien und Albanien*. *Prähistorische Bronzefunde* 4 (12). Munich.
- KORFMANN, M. 1971: The Sling as a Weapon, *Scientific American* 229, No. 4., 35-42.
- KORFMANN, M. 1972: *Schleuder und Bogen in Südwestasien: von d. frühesten Belegen bis z.Beginn d. histor. Stadtstaaten*, Habelt, Germany.
- LITTAUER, M., A. 1972: The Military Use of the Chariot in the Aegean in the Late Bronze Age, *AJA* 76, 145-157.

- McCREERY, A. M. 2010: Evidence for Warfare on Crete during the Early and Middle Bronze Age. Npublikovana MA Thesis, Temple University. Philadelphia.
- MOLLOY, B. 2006: The Role of Combat Weaponry in Bronze Age Societies: The Cases of the Aegean and Ireland in the Middle and Late Bronze Age. Ph.D. diss., University College Dublin.
- MOLLOY, B. 2010: Swords and Swordsmanship in the Aegean Bronze Age. *AJA* 114, 403-428.
- MONKS, S., OSGOOD, R., JUDITH, T. 2000: Bronze Age warfare.
- MORGAN, L. 1988: The Miniature Wall paintings of Thera. A Study in Aegean Culture and Iconography. Cambridge.
- PEATFIELD, A. 1999: The Paradox of Violence: Weaponry and Martial Art in Minoan Crete. In: Laffineur (ed.), *Polemos*, 67–74.
- PEATFIELD, A. 2008: Minoan and Mycenaean Warfare. In: de Souza, P. (ed.), *The Ancient World at War, A Global History*. London, 87-99.
- PAPADOPOULOS, T. 1998: The Late Bronze Age Daggers of the Aegean I. The Greek Mainland. *Prähistorische Bronzefunde* 6 (11). Stuttgart.
- RENFREW, C. 1967: Cycladic Metallurgy and the Aegean Early Bronze Age, *AJA* 71, 1-20.
- SANDARS, N. K. 1961: The First Aegean Swords and Their Ancestry, *AJA* 65, 17-29.
- SANDARS, N. K. 1963: Later Aegean Bronze Swords, *AJA* 67 (2), 117-153.
- SMITH, S. K. 2009: Skeletal Evidence for Militarism in Mycenaean Athens. In: *Hesperia Supplements* 4, 99-109.
- SNODGRASS, A.M 1967: *Arms and Armour of the Greeks*. Thames and Hudson.

SEZNAM ZKRATEK:

EBA	Early Bronze Age – Raná doba bronzová
MBA	Middle Bronze Age – Střední doba bronzová
LBA	Late Bronze Age – Pozdní doba bronzová
EM	Early Minoan – Raná doba minojská
MM	Middle Minoan – Střední doba minojská
LM	Late Minoan – Pozdní doba minojská
MH	Middle Helladic – Střední doba heladská
LH	Late Helladic – Pozdní doba heladská

SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY:

- Obr. 1. Meč typu A (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword48.jpg>).
- Obr. 2. Meč typu A z Mallie (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword28.jpg>).
- Obr. 3. Meč typu B (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword39.jpg>).
- Obr. 4. Hrot kopí ze šachtových hrobů (podle *Snodgrass* 1967, obr. 3).
- Obr. 5. Helma s kančími tesáky (podle *Georganas* 2010, 309, fig. 23.2).
- Obr. 6. Meč typu C (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword59.jpg>).
- Obr. 7. Meč typu D (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword101.jpg>).
- Obr. 8. Meč typu F (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword112.jpg>).
- Obr. 9. Meč typu G (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword129.jpg>).
- Obr. 10. Rekonstrukce meče Naue II (podle *Georganas* 2010, 307, figure 23.1).
- Obr. 11. Mapa rozšíření meče Naue II (podle *Bouzek* 2011, 45, fig. 37).
- Obr. 12. Dýka s výjevem lovu na lva (podle *Snodgrass* 1967, obr. 2).
- Obr. 13. Rekonstrukce pozdně egejského kulatého štítu (podle *Molloy* 2010, 411, fig. 8).
- Obr. 14. Zbroj z Dendry (podle *Snodgrass* 1967, obr. 9).
- Obr. 15. Náhlenice z hrobu v Kallithea (podle *Bouzek* 1985, 112, fig. 50, 3).
- Obr. 16. Reliéf válečníka na voze (podle *Snodgrass* 1967, obr. 1).
- Obr. 17. Silver Siege Rhyton (<http://assets1.zujava.com/sites/default/files/styles/rich-text-image-wide/public/articles/4455/mycenaean-ryton-cup.jpg?itok=JsBGxMBh>).
- Obr. 18. Battle in the Glen (podle *Molloy* 2010, 410, fig. 6).
- Obr. 19. Bojová freska z paláce v Pylu (podle *Drews* 1993, 141, plate 2).
- Obr. 20. Mykénská váza s bojovníky z LH IIIC (podle *Drews* 1993, 162, plate 8).
- Tab. 1. Kykladské dýky a hroty kopí. Ia-Ib typ dýky se zahnutým trnem, IIa-IIc typ dýky

s otvory bez zahnutého trnu, IIIa-IIIc krátké dýky, IVa-IVb dýka s rozšířenou bází čepele se dvěma až čtyřmi otvory pro nýty, V široká plochá dýka s řadou otvorů, VI dýka s úzkou bází čepele, VII dýky a meče s výrazným středovým žebrem (podle *Renfrew* 1967, plate 7).

Tab. 2. Trojúhelníkovité dýky. 1-2 typ I, 3 Typ II (podle *Branigan* 1967, 231, fig. 6).

Tab. 3. Trojúhelníkovité dýky. A-E variace dýky typu III (podle *Branigan* 1967, 232, fig. 7).

Tab. 4. Trojúhelníkovité dýky. 1 typ IV, 2 typ V, 3 typ VI, 4 typ VII (podle *Branigan* 1967, 233, fig. 8).

Tab. 5. Dlouhé dýky. 1 typ I, 2 typ II, 3 typ III 4 typ IV (podle *Branigan* 1967, 213, fig. 1).

Tab. 6. Dlouhé dýky. 1 typ V, 2 typ VI, 3 typ VII, 4 typ VII (podle *Branigan* 1967, 219, fig. 2).

Tab. 7. Dlouhé dýky. 1 typ IX, 2 typ X (podle *Branigan* 1967, 223, fig. 3).

Tab. 8. Dlouhé dýky. 1 typ XI, 2 typ XII, 3 typ XIII, 4 typ XIV (podle *Branigan* 1967, 225, fig. 4)

Tab. 9. Egejské meče. 1 typ A, 2 typ B, 3 sekáč, 4 typ C, 5 typ Di, 6 typ Dii, 7 typ Fii, 8 typ Gi, 9 typ Gii, 10 Naue II (podle *Molloy* 2010, 44, fig. 1).

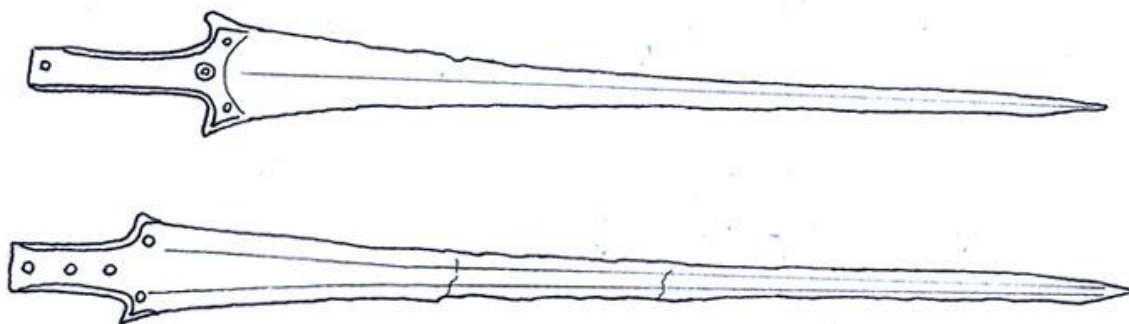
Tab. 10. Schematická chronologie egejských mečů (podle *Molloy* 2010, 406, fig. 2).

Obr. 1. Meč typu A (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword48.jpg>).

Obr. 2. Meč typu A z Mallie (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword28.jpg>).

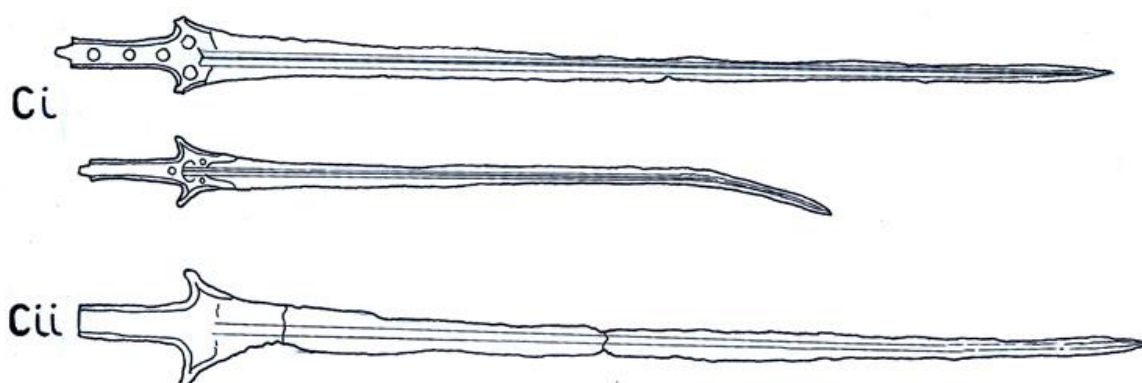
Obr. 3. Meč typu B (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword39.jpg>).

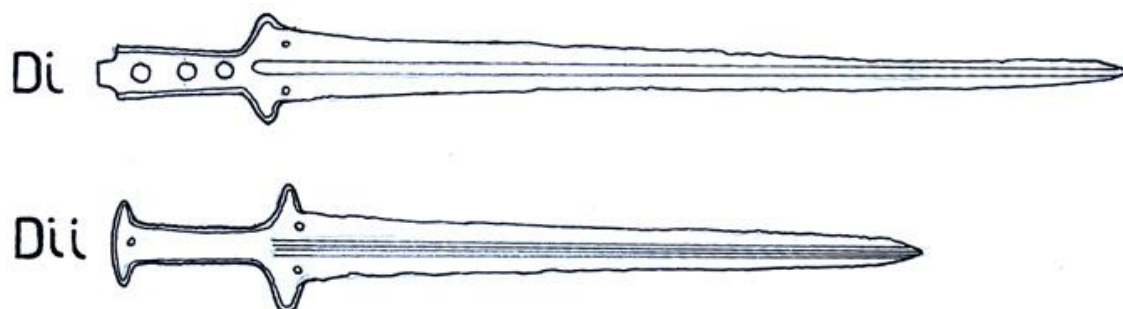
Obr. 4. Hrot kopí ze šachtových hrobů (podle *Snodgrass* 1967, obr. 3).

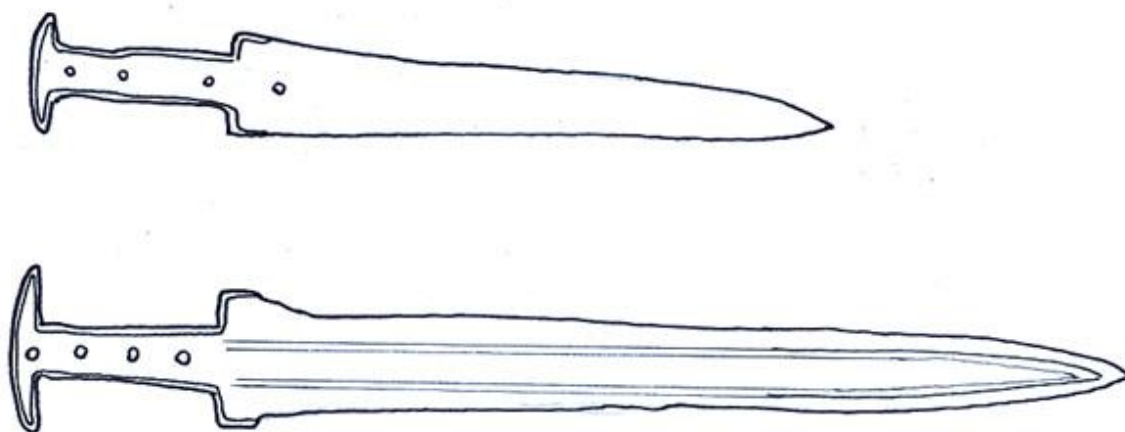
Obr. 5. Helma s kančími tesáky (podle *Georganas* 2010, 309, fig. 23.2).

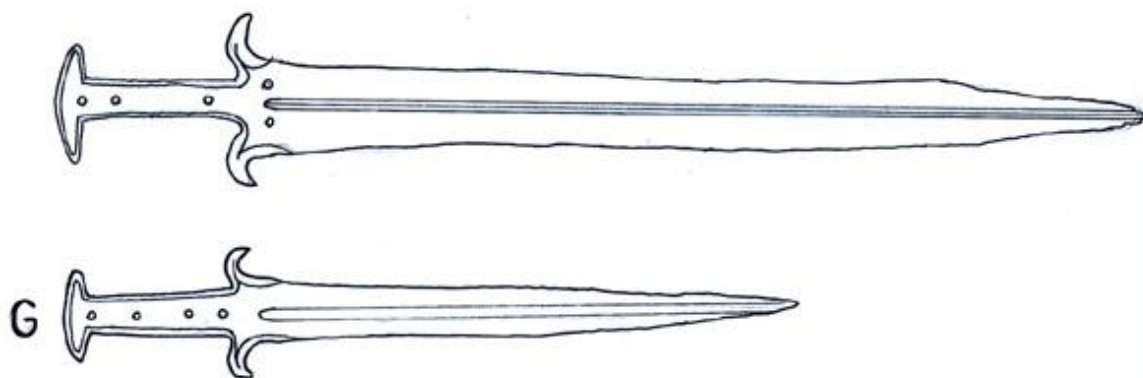
Obr. 6. Meč typu C (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword59.jpg>).

Obr. 7. Meč typu D (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword101.jpg>).

Obr. 8. Meč typu F (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword112.jpg>).

Obr. 9. Meč typu G (<http://www.salimbeti.com/micenei/images/sword129.jpg>).

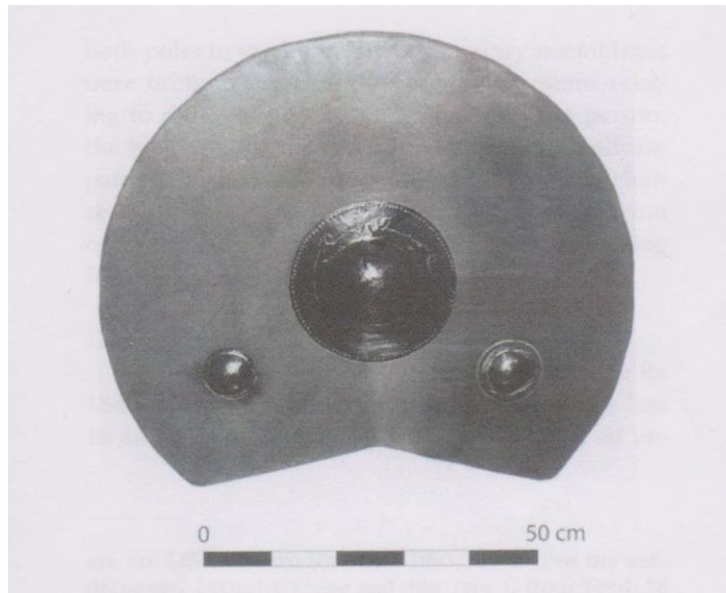
Obr. 10. Rekonstrukce meče Naue II (podle *Georganas* 2010, 307, figure 23.1).

Obr. 11. Mapa rozšíření meče Naue II (podle *Bouzek* 2011, 45, fig. 37).

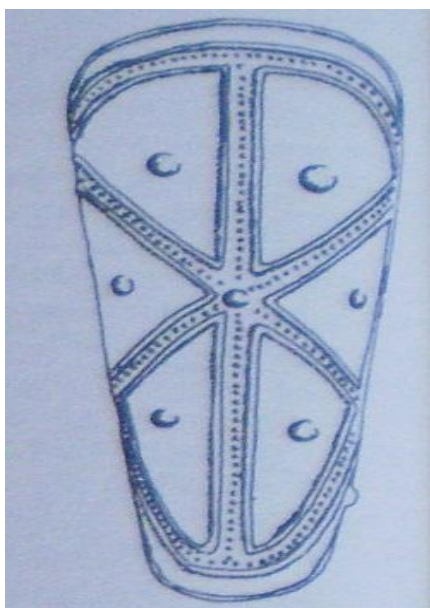
Obr. 12. Dýka s výjevem lovu na lva (podle *Snodgrass* 1967, obr. 2).

Obr. 13. Rekonstrukce pozdně egejského kulatého štítu (podle *Molloy* 2010, 411, fig. 8).

Obr. 14. Zbroj z Dendry (podle *Snodgrass* 1967, obr. 9).

Obr. 15. Náholenice z hrobu v Kallithea (podle *Bouzek* 1985, 112, fig. 50, 3).

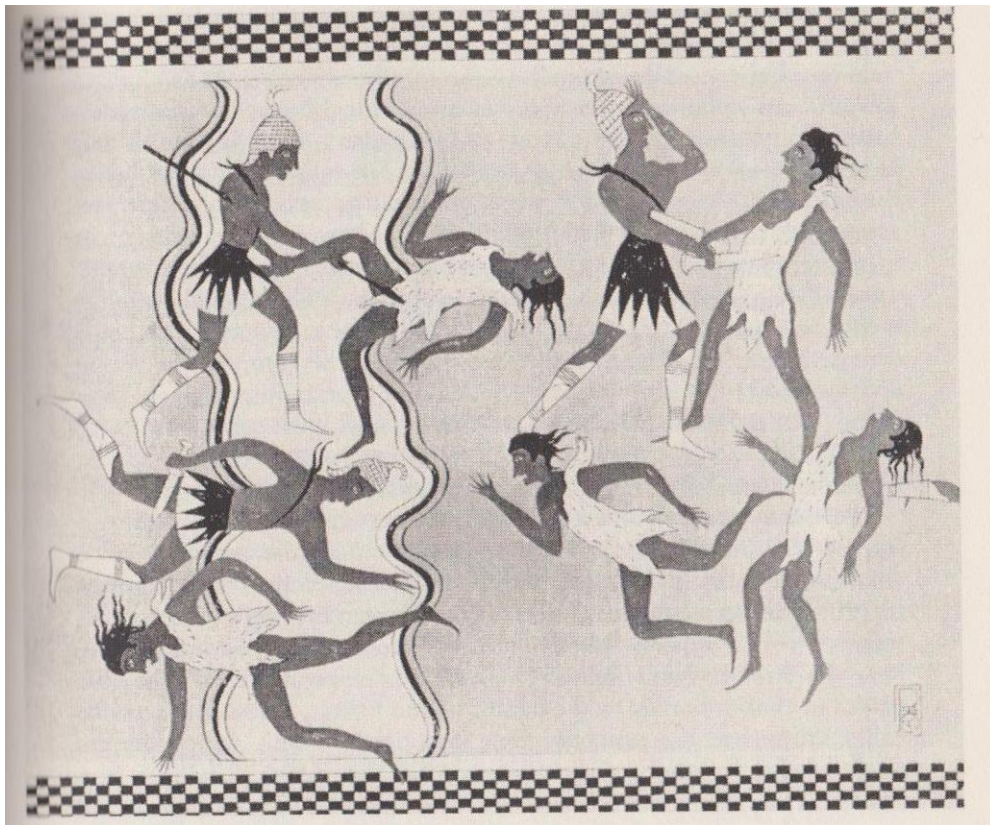
Obr. 16. Reliéf válečníka na voze (podle *Snodgrass* 1967, obr. 1).

Obr. 17. Silver Siege Rhyton (<http://assets1.zujava.com/sites/default/files/styles/rich-text-image-wide/public/articles/4455/mycenaean-ryton-cup.jpg?itok=JsBGxMBh>).

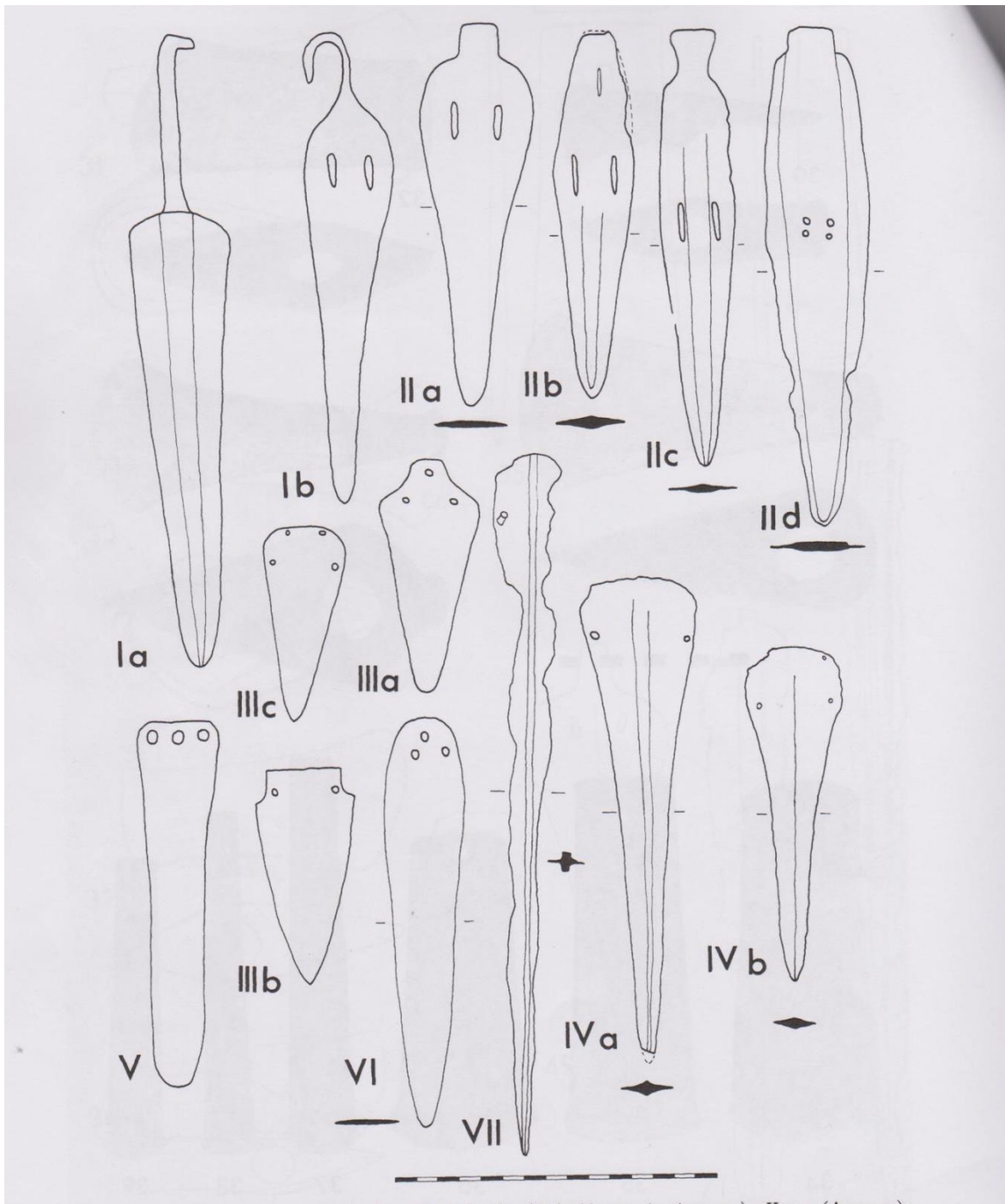
Obr. 18. Battle in the Glen (podle *Molloy* 2010, 410, fig. 6).

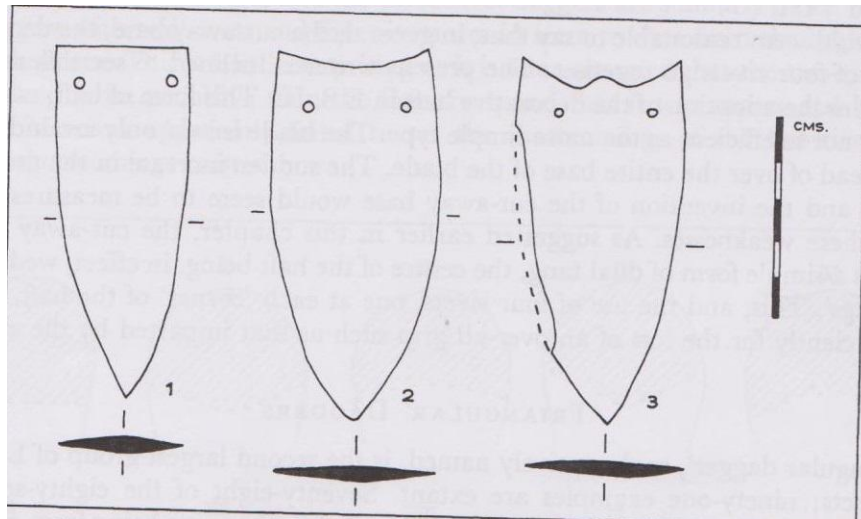
Obr. 19. Bojová freska z paláce v Pylu (podle *Drews* 1993, 141, plate 2).

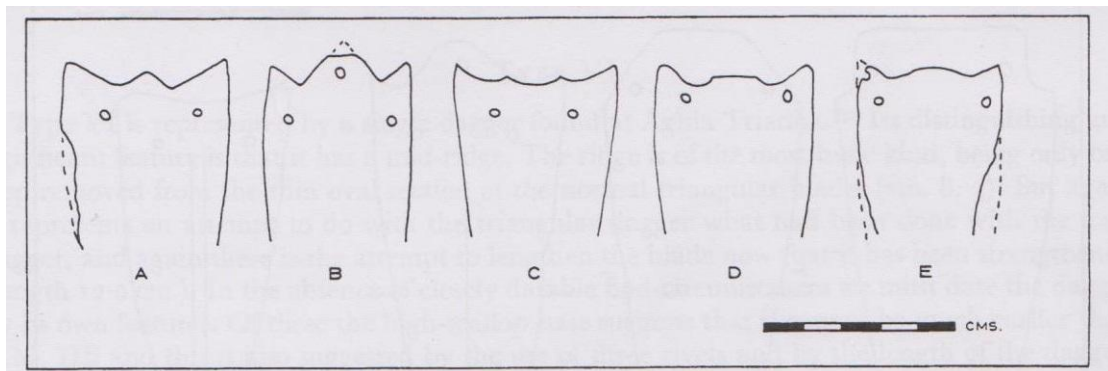
Obr. 20. Mykénská váza s bojovníky z LH IIIC (podle *Drews* 1993, 162, plate 8).

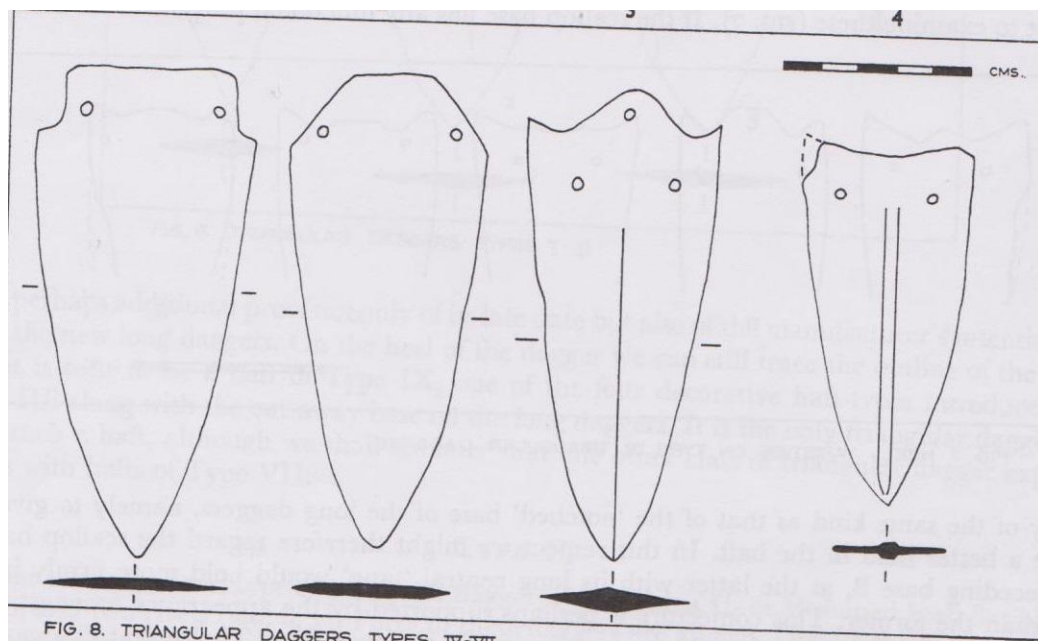
Tab. 1. Kykladské dýky a hroty kopí. Ia-Ib typ dýky se zahnutým trnem, IIa-IId typ dýky s otvory bez zahnutého trnu, IIIa-IIIc krátké dýky, IVa-IVb dýka s rozšířenou bází čepele se dvěma až čtyřmi otvory pro nýty, V široká plochá dýka s řadou otvorů, VI dýka s úzkou bází čepele, VII dýky a meče s výrazným středovým žebrem (podle *Renfrew* 1967, plate 7).

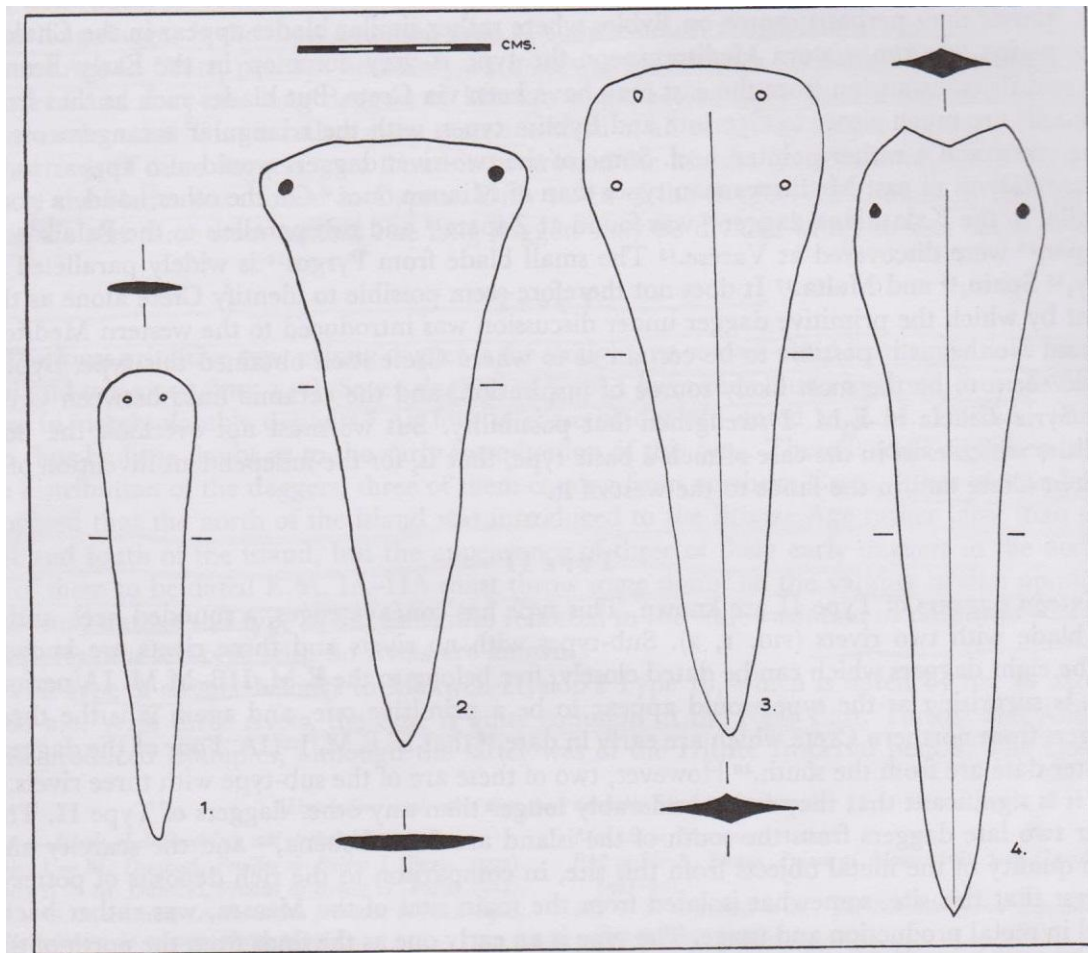
Tab. 2. Trojúhelníkovité dýky. 1-2 typ I, 3 Typ II (podle *Branigan* 1967, 231, fig. 6).

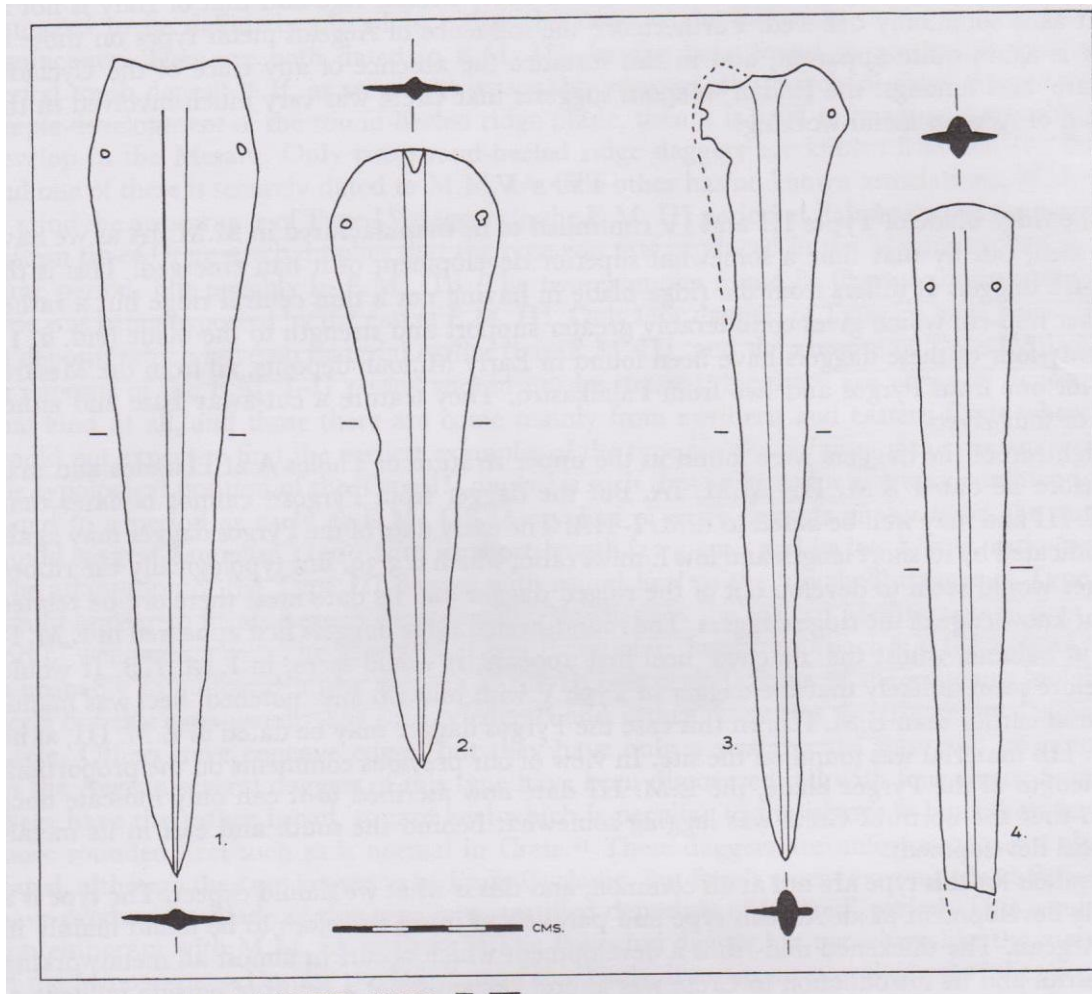
Tab. 3. Trojúhelníkovité dýky. A-E variace dýky typu III (podle *Branigan* 1967, 232, fig. 7).

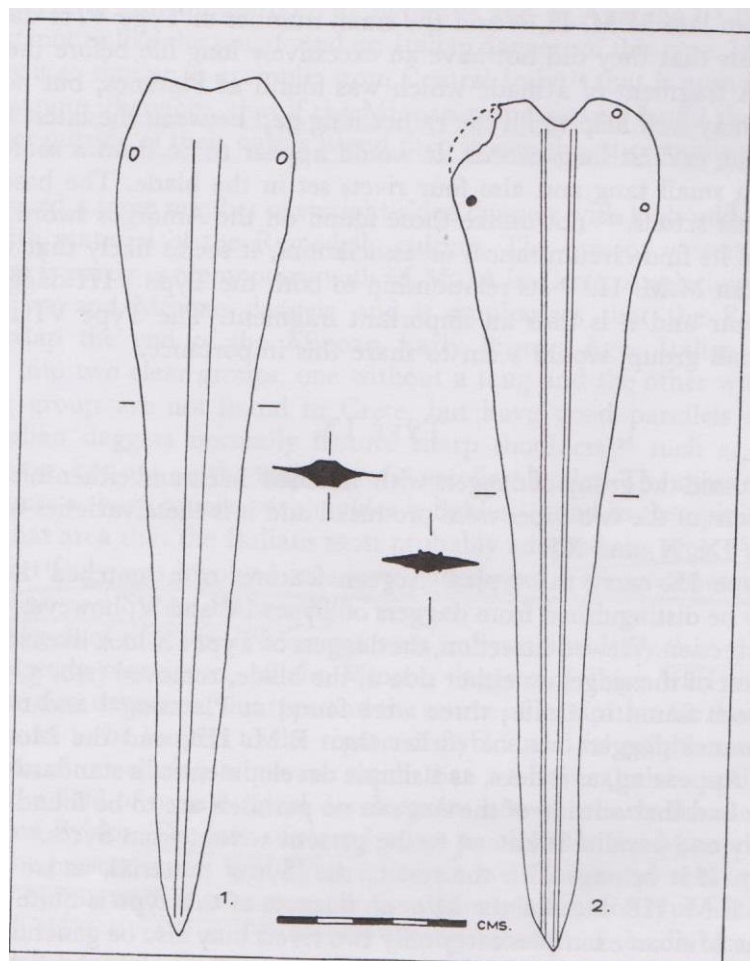
Tab. 4. Trojúhelníkovité dýky. 1 typ IV, 2 typ V, 3 typ VI, 4 typ VII (podle *Branigan* 1967, 233, fig. 8).

Tab. 5. Dlouhé dýky. 1 typ I, 2 typ II, 3 typ III, 4 typ IV (podle Branigan 1967, 213, fig. 1).

Tab. 6. Dlouhé dýky. 1 typ V, 2 typ VI, 3 typ VII, 4 typ VII (podle *Branigan* 1967, 219, fig. 2).

Tab. 7. Dlouhé dýky. 1 typ IX, 2 typ X (podle *Branigan* 1967, 223, fig. 3).

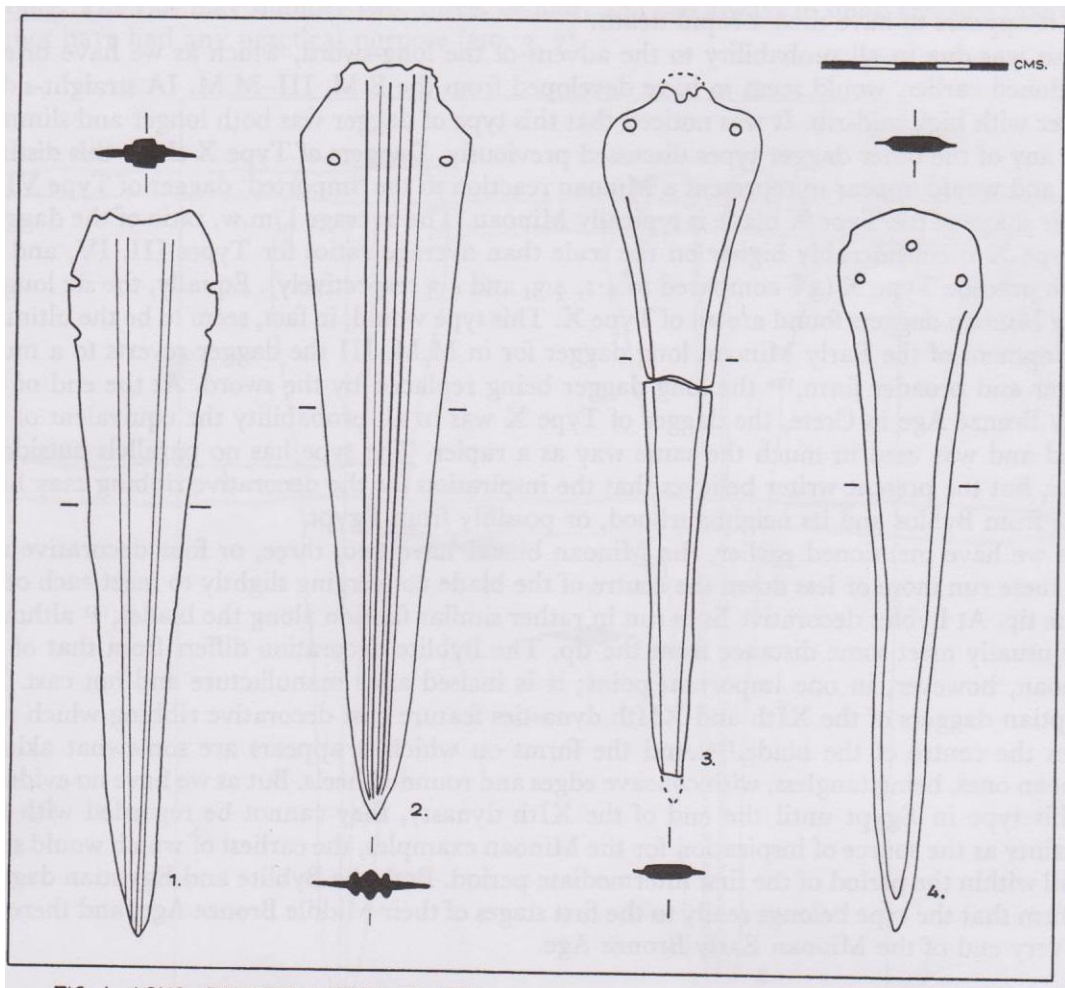
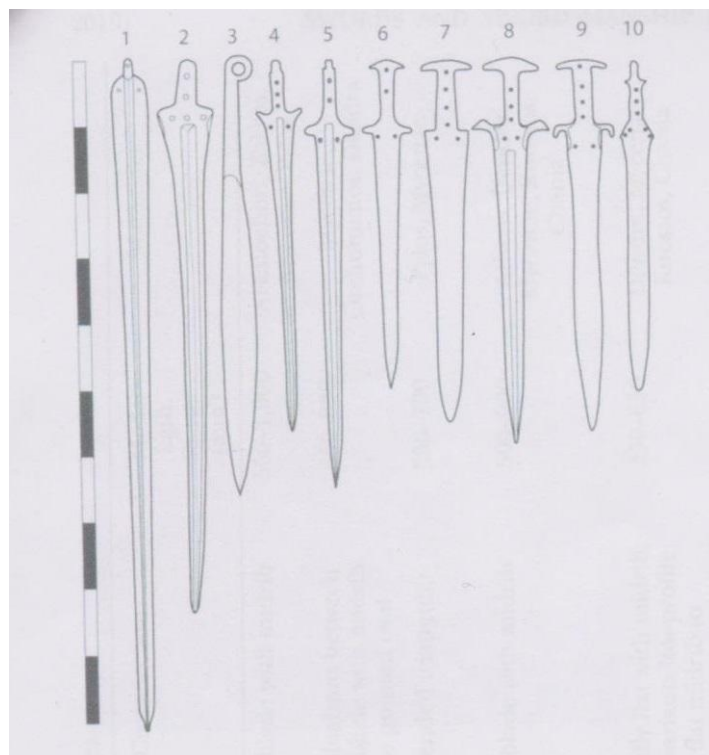
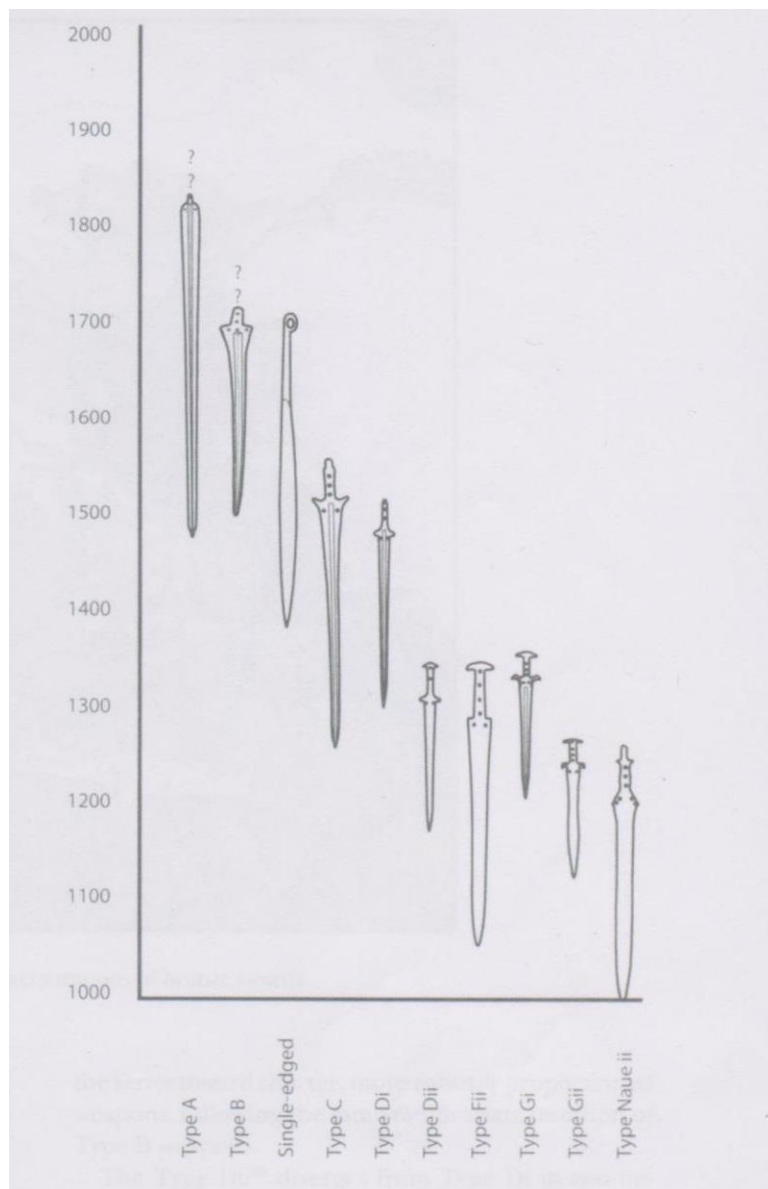

FIG. 4. LONG BLADES TYPES I-IV

Tab. 8. Dlouhé dýky. 1 typ XI, 2 typ XII, 3 typ XIII, 4 typ XIV (podle *Branigan* 1967, 225, fig. 4)

Tab. 9. Egejské meče. 1 typ A, 2 typ B, 3 sekáč, 4 typ C, 5 typ Di, 6 typ Dii, 7 typ Fii, 8 typ Gi, 9 typ Gii, 10 Naue II (podle *Molloy* 2010, 44, fig. 1).

Tab. 10. Schematická chronologie egejských mečů (podle *Molloy* 2010, 406, fig. 2).